

AGENCIJA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U BiH
GENDER CENTAR FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE
GENDER CENTAR REPUBLIKE SRPSKE

GENDER OSJETLJIVI BUDŽETI
MOGUĆNOST ZA SMANJENJE SIROMAŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Projekat Gender jednakost i ravnopravnost u BiH (GEEP) je međudržavni projekat Finske i Bosne i Hercegovine, koji vode Agencija za ravnopravnost spolova BiH (pri Ministarstvu za ljudska prava BiH), Gender centar Federacije BiH www.fgenderc.com.ba i Gender centar Republike Srpske www.gc.vladars.net, a izvršna agencija je IBHI-BiH www.ibhibih.org. Opšti cilj projekta je postizanje okolnosti u kojoj postoje uvjeti za gender jednakost i ravnopravnost, a koji predstavljaju preduslove za demokratiju i dobru upravu. Svrha projekta je razvoj gender mainstreaminga kao strategije i razvoj metoda i sredstava za postizanje gender jednakosti u BiH kontekstu. Projekat je počeo 2000. godine pilot fazom, a nastavljen je drugom fazom koja traje do kraja 2005. godine.

Sadržaj

UVOD

1. Gender osjetljivi budžeti
  - 1.2 Međunarodni, pravni i institucionalni okviri za gender osjetljive budžete
  - 1.3 Gender osjetljivi budžeti u kontekstu Europskih integracija
  - 1.4 Šta sve dobivamo sa gender osjetljivim budžetima?

2. Gender analiza budžeta u Bosni i Hercegovini
  - 2.1 Defiinirani koraci
  - 2.2 Priprema rada Radne grupe
  - 2.3 Pregled gender institucionalnih mehanizama i drugih gender instrumenata u Bosni I Hercegovini
  - 2.4 Da li su budžeti i koliko gender osjetljivi u BiH?

3. Naučene lekcije
  - 3.1 Instumenti koji se koriste
  - 3.2 Metodologija koja se koristi i pitanja koja se postavljaju
  - 3.3 Primjeri

4. Globalne preporuke na osnovu bh iskustva

5. Pregled koraka za gender analizu budžeta

PREDGOVOR

Srednjoročna razvojna strategija Bosne i Hercegovine (SRS/PRSP) je ključna makroekonomska i razvojna politika u BiH. Ona je i glavni "alat", uz Državni plan akcije za gender Bosne i Hercegovine (SPAG), za mainstreaming gendera u rad različitim ministarstava. Početkom 2005. godine Agencija za ravnopravnost spolova BiH je, zajedno sa EPPU-PIMU započela razvijanje radnog plana o mainstreamingu gender jednakosti, tj. kako integrisati gender u procese implementacije i praćenja SRS/PRSP. U sklopu ove saradnji, uspostavljena je Radna grupa za gender jednakost pri EPPU-PIMU, koja je ravnopravna s ostale 22 radne grupe.

Da bi se integrisao gender u postojeće programe/projekte ministarstava, razvit će se moduli u sklopu projekta implementacije Zakona o ravnopravnosti spolova, kojeg podržava UNDP, za razne sektore koji će se koristiti za razvoj kapaciteta osoblja ministarstava. Na osnovu modula i opće obuke svakog ministarstva, sproved će se obuka na radnom mjestu u svakom ministarstvu kako bi se integrisao gender u njihove postojeće programe, uključujući razvoj indikatora. Obuka će uključiti Sekretara ministarstva i nominovanu osobu za gender. Kao polazna tačka, razvit će se upitnik i prikupiti podaci o njihovim trenutnim aktivnostima (projektima, resursima...) da bi se identifikovao program i projekti koje ministarstva vode. Ovo će se sprovesti, ukoliko je moguće, pratećenjem modela Procjene sistema javne administracije BiH, koju je implementirao ECO a finansirala Evropska unija (ili kao dio toga i/ili finansiranje razvoja gender upitnika) da bi se identifikovali postojeći ljudski i drugi resursi koji se mogu koristiti za gender mainstreaming i implementaciju SPAG-a. Postojeći programi će se koristiti kao studije slučaja za integrisanje gendera u programe ministarstava. GA/GC-i će ih ujediniti kao godišnji izvještaj za praćenje SPAG-a. Izvještaj će biti popraćen medijskom kampanjom.

Razvijanje gender odgovornih budžeta je jedna od osnovnih mjera integrisanja gender pitanja u SRS/PRSP. GEEP projekat je podržao aktivnosti GC tokom 2004. godine u okviru «gender budžetiranja.»

Cilj GEEP projekta je postizanje situacije u kojoj postoje uslovi za gender jednakost i ravnopravnost i preduslovi su za demokratiju i dobru upravu. Intervencije GEEP-a ne mogu same garantovati materijalizaciju sveukupnog cilja.

U kontekstu projekta, cjelokupni cilj podrazumijeva doprinos u osiguravanju institucionalne i finansijske održivosti gender mainstreaminga; socijalnu prihvatljivost i relevantnost u tretiranju strateških i praktičnih gender potreba; i razvoj održivog pravnog i političkog okvira. Ovo je poslužilo kao indikatori u procjeni nivoa uspješnosti. Očekuje se da će na kraju GEEP Faze II, promocija gender jednakosti i ravnopravnosti biti u potpunosti priznata kao preduslov za demokratiju i dobru upravu i uspostavljena kao norma sa minimalnom vanjskom tehničkom (i finansijskom) pomoći. Očekuje se da su intervencije započete u okviru GEEP-a finansijski održive (aktivnosti su ili završene ili se finansiraju iz drugih izvora). Također se očekuje da će gender biti u potpunosti integrisan u postojeći pravni i politički okviri, a integrisanje gendera u nove okvire bit će postavljeno kao norma.

UVOD

1. Gender osjetljivi budžeti

Način na koji vlade obezbjeđuju sredstva za budžet i na koji alociraju sredstva utiče na opće dobro pojedinaca, muškaraca i žena, kao i na razvoj države u cijelosti. Budžet reflektira prioritete i komitment vlade , uključujući njihovu posvećenost postignućima na polju ravnopravnosti spolova.

Širi ciljevi gender osjetljivih budžeta su, kao prvo , da osiguraju da su u procesu pripreme budžeta uključeni glasovi i žena i muškaraca na svim nivoima, i , drugo, da osiguraju da sadržaj budžeta reflektira ciljeve ravnopravnosti spolova na način na koji su fondovi alocirani i prihodi generirani.

Inicijativa za gender osjetljivim budžetima može biti pokrenuta na državnom nivou, na nivou vlade, ministarstva, odijeljnja, institucije ili na lokalnom nivou. Inicijative na državnom nivou su krucialne u smislu demokratizacije makroekonomskih politika i kao analiza aktualne politike vlade i njene stvarne posvećenosti ravnopravnosti spolova. Prema dosadašnjim iskustvima eksperata , pokazalo se da je u praksi veoma teško uraditi ovu analizu na državnom nivou.

U mnogim zemljama (na primejr u Australiji, Južnoj Africi) gender osjetljivo budžetiranje je implementirano na nivou ministarstava, gdje je od ministarstava traženo da izvještavaju o alokaciji fondova i prikupljanju prihoda. Ovo izvještavanje je trebalo da se bazira na izvještavanju o programima i troškovima posebno za žene i posebno za muškarce; programi i troškovi su namijenjeni postizanju ravnopravnosti spolova; gender uticaj generalnih troškova; i porezi prema poreskoj osnovi podijeljenoj prema spolu.

Budžetske inicijative na lokalnom nivou su posebno korisne u kontekstu decentralizacije za uvođenje transparentosti i odgovornosti u decentralizirane troškove i procese prikupljanja prihoda.

Podaci koji su podijeljeni na osnovu spola i drugi tipovi kvalitativnih inforamcija o ženama i muškarcima su esencijalni za analizu gender osjetljivih budžeta.

1.2 Međunarodni, pravni i institucionalni okviri za gender osjetljive budžete

Bosna i Hercegovina, pa tako i njeni entiteti, obavezala se da po pristupanju Vijeću Europe učini određene korake kako bi se unaprijedili i promovirali principi ravnopravnosti spolova i osigurala zaštita od diskriminacije na spolnoj osnovi. Tako se krenulo u proces usklađivanja domaćeg pravnog i institucionalnog okvira sa standardima međunarodne zajednice u cilju eliminiranja postojeće diskriminacije među spolovima.

Vijeće Europe je definiralo strategiju ravnopravnosti spolova kao *„reorganizaciju, razvoj i evoluciju političkih procesa, tako da se gender inkorporira u politiku na svim nivoima i u svim etapam“*. Prateći ovu definiciju neophoidno je preduzeti slijedeće korake:

- Preduzeti ciljanu politiku o pitanju ravnopravnosti spolova (legislativa i mehanizmi)
- Uspostaviti institucionalne i operativne mehanizme za integraciju gender pitanja u Vladinom sistemu

U setu međunarodnih dokumenata koji obvezuju Bosnu i Hercegovinu je i Pekinška deklaracija sa platformom za akciju, koju je Vlada usvojila i potpisala zajedno sa još 189 vlada svijeta na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama, održanoj u Pekingu 1995.g.

Pekinška deklaracija¹ sa platformom za akciju između ostalog navodi da

„uspjeh politike i mjera kojima je svrha podrška ili jačanje unapređenja ravnopravnosti spolova i unapređenje statusa žena, trebao bi biti utemeljen na integraciji spolne perspektive u opću politiku, koja je u vezi sa svim oblastima društva, kao i sa provođenjem pozitivnih mjera uz odgovarajuću institucionalnu i *finansijsku* podršku na svim nivoima“

U poglavlju VI- FINANSIJSKI ARANŽMANI, u tačkama 345/346 stoji:

« Za potpuno i uspješno provođenje Platforme za akciju trebat će politička odlučnost kako bi se osigurali ljudski i *finansijski* resursi za osnaživanje položaja žena. U vezi s tim biće potrebna integracija perspektive u pogledu spolova u *budžetske odluke* o politikama i programima, kao i adekvatno finansiranje konkretnih programa za osiguranje jednakosti između muškaraca i žena.

Primarnu odgovornost za provođenje strateških ciljeva Platforme za akciju imaju v l a d e.

Da bi se ciljevi postigli vlade bi trebale raditi na sistematičnom razmatranju kako žene imaju koristi od izdataka za javni sektor, prilagoditi budžete tako da se osigura jednakost pristupa izdacima za javni sektor i sa svrhom unapređenja produktivnih kapaciteta i sa svrhom ispunjavanja društvenih potreba, te da ostvare ono što je obećano u vezi sa odnosima među spolovima na drugim samitima i konferencijama Ujedinjenih nacija. Da bi uspješno razradile strategije provođenja Platforme za akciju na državnim nivoima v l a d e bi trebale izdvajati dovoljno resursa, uključujući i resurse za provođenje spolno orijentirane analize. V l a d e bi, takođe, trebale podsticati nevladine organizacije, te institucije iz privatnog sektora i druge institucije da mobiliziraju dodatne resurse.»

Navedeni citati , kao i druge odredbe Platforme za akciju, daju obavezu vl adama na svim nivoima u BIH **da u procedure pripremanja, predlaganja, usvajanja i izvršavanja budžeta uključe i njihovo analiziranje sa gender aspekta.**

Ustav BiH, Ustav F BiH, Ustav Republike Srpske, kao i ustavi kantona uključuju osnovne odredbe za osiguranje ljudskih prava i temeljnih sloboda, osiguranja tih prava i zaštita ličnih sloboda, ljudskog integriteta, dostojanstva i drugih prava i sloboda u oblasti ljudskih prava, uključujući zabranu diskriminacije po osnovu spola, na direktan i indirektan način.

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH (« Službeni glasnik BiH 16/03) uređuje, promovira i štiti ravnopravnost spolova, te garantira jednake mogućnosti svim

---

¹ Pekinška deklaracija, 1995

građanima, kako u javnoj tako i u privatnoj sferi života. Na ovaj način podiže se standard zaštite garancije ljudskih prava, posebno žena, koje su najčešće žrtve primjene duplih standarda i diskriminacije po osnovu spola. Zakon, između ostalog, obavezuje vlasti u BiH na «izradu programa mjera radi postizanja jednakosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti», što naravno mora rezultirati i gender pristupom pri planiranju i trošenju potrebnih finansijskih sredstava.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH i Gender centri Vlade Federacije Bosne i Hercegovine i Vlade Republike Srpske su stručne službe vlada, zadužene za podršku svim institucijama sistema za uvođenje principa jednakosti i ravnopravnosti spolova u sve programe, politike i oblasti života i rada. Cilj osnivanja ovih službi, u okviru izvršnih vlasti, je uvođenje gender ravnopravnosti kao i provođenje principa gender ravnopravnosti propisanih međunarodnim konvencijama i sporazumima ratifikovanim od naše države, a nakon stupanja na snagu Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH i njegova provedba.

U skladu sa organizacijom državne strukture, Gender centri su radili i na proširivanju cijele mreže koordinacionih odbora i komisija, na svim nivoima u sistemu izvršne i zakonodavne vlasti.

Pored nađenih institucija sistema, i gender mehanizmi, kao stručna tijela imaju svoju ulogu u procesu planiranja, predlaganja, usvajanja i izvršavanja budžeta, s ciljem uvođenja gender osjetljivih budžeta.

1.3 Gender osjetljivi budžeti u kontekstu Evropskih integracija

Nekoliko inicijativa je bilo poduzeto da bi se promovirali gender osjetljivi budžeti u okviru Evropske komisije. U oktobru 2001. godine Komisija (DG EMPL) u suradnji sa Belgijskim predsjedništvom, organizirala je tehnički seminar o gender budžetiranju². Savjetodavni komitet o jednakim mogućnostima za muškarce i žene usvojio je Stav o gender budžetiranju u maju 2003. godine i preporučio da bi EC trebala prezentirati studiju vidljivosti baziranoj na gender analizi evropskih strukturalnih fondova, obezbjeđujući analizu gender uticaja svih dijelova EC budžetskih procesa. Informacije o ovom Stavu se mogu naći na web stranici Evropske unije.

U januaru 2003 godine Komitet ženskim pravima i jednakim mogućnostima Evropskog parlamenta, vodio je javnu raspravu o gender budžetiranju. Cilj ove javne rasprave je bio da se razmjene informacije i nađu pravi načini razvoja efektivnih instrumenata i mehanizama koji će osigurati da se EU budžetski izvori troše na gender- ravnomjeren način. Na osnovu ove javne rasprave, Evropski parlament je usvojio Rezoluciju „gender budžetiranje: kreiranje javnih budžeta sa gender perspektiva“(A5-0214/2003) pozivajući Evropsku komisiju da obezbjedi gender budžetiranje u praksi, da iskomunicira mišljenje Savjetodavne komisije veoma široko, da uspostavi komunikaciju o gender budžetiranju u okviru dvije godine, i da uključi politike gender budžetiranja u ciljeve, instrumente i mehanizme u Strategijski okvir za gender ravnopravnost.

Sve zemlje članice EU kao i zemlje koje su u pripremi za ulazak u EU trebaju imati informacije o ovim aktivnostima i uključiti se u procese na vrijeme.

Ovaj vodič je prilog Gender mehanizama Bosne i Hercegovine u procesu Evropskih integracija.

---

² Toolkit on mainstreaming gender equality in EC development cooperation, EC Relex Familz Gender Help Desk 2004

1.4 Šta sve dobivamo sa gender osjetljivim budžetima?

Budžet je najvažniji vladin instrument, jer se bez finansijskih sredstava ne mogu uspješno implementirati politike. Promatrajući jedan budžet možete bez problema procijeniti koliko je vlada sama po sebi demokratska, koliko su joj važni principi osnovnih ljudskih prava, koji su joj prioriteti, što smatra osnovom za razvoj, kako podržava razvoj i pored mnogih drugih elemenata možete saznati i koliko je valda gender osjetljiva, to jest koliko drži do principa ravnopravnosti spolova.

Analizirajući vlade, kroz proteklih 15 godina, koje su uvele gender osjetljive budžete mogu se navesti prednosti koje su same vlade prepoznale a koje se mogu aplicirati i na Bosnu i Hercegovinu:

- Uvođenjem gender komponente, kao jednog od stubova samoodrživog razvoja, u budžete vladinih institucija, , direktno se utiče na njegovu kvalitetu
- Gender osjetljivi budžeti osiguravaju uzimanje u obzir potreba i interesa pojedinaca iz različitih socijalnih grupa
- Uvode gender svjesnost u politike i budžete svih institucija
- Na takve budžete mogu uticati svi zainteresirani građani
- Takav budžet u potpunosti implementira zakone i politike koji su usaglašeni sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, odnosno, sve Programe i mjere koje iz njega proizilaze, kao i Planovi i akcije po preuzetim konvencijama i deklaracijama koje su sastavni dio naših ustava, a koje se odnose na gender jednakost i ravnopravnost
- To je budžet u čijoj pripremi i realizaciji ravnopravno i jednakopravno učestvuju i žene i muškarci
- To je budžet koji je svojom realizacijom obezbijedio očekivane efekte
- Ovakav budžet povećava efikasnost osiguranjem sredstava za one koji to najviše trebaju
- Poboljšanje praćenja realizacije budžeta imajući informaciju kome direktno odlaze sredstva
- Veća mogućnost praćenja implementacije i kroz to smanjenje korupcije
- Poboljšanje transparentnosti i odgovornosti

2. Gender analiza budžeta u Bosni i Hercegovini

2.1 Definiirani koraci

U Bosni i Hercegovini budžeti se kreiraju prema Zakonu o budžetu i imaju svoj zakonom definiran vremenski okvir pripreme, usvajanja i implementacije. U svim analizama koje su dosada napravljene, a vezane su za analizu pripreme, donošenja i implementacije budžeta, konstatovano je da je veliki problem što u BiH ne postoje gender osjetljivi razvojni programi koji su bazirani na gender osjetljivom socio-ekonomskom analizom.

Drugi vidljiv problem je što se na mjestima donošenja odluka po pitanju pripreme, donošenja i implementacije budžeta ne nalaze ravnomjerno zastupljene žene i muškarci. Dakle, nema se stvarna slika o stvarnim potrebama na terenu, bazirana na jednakim mogućnostima.

U Bosni i Hercegovini su prvi koraci u gender analizi budžeta otpočeli 2004. godine, kada je od strane Gender centara Vlada Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, uspostavljena Radna grupa za gender senzitivne budžete. Radna grupa se sastojala od stručnjaka i stručnjakinja iz polja ekonomije, finansija, budžeta, razvojnih strategija i gendera. Pri uspostavi sastava Radne grupe, veoma se razmišljalo i o

učešću predstavnika i predstavnica sa različitih nivoa vlasti, od općina do vlada entiteta.

Radna grupa je prošla pripreme i treninge najboljih svetskih praksi, uporedila ih sa uvjetima i organizacijom u Bosni i Hercegovini i odlučila se za pilot projekat, da kroz analiziranje budžeta na tri nivoa organiziranja vlasti sagleda i definira koji su to osnove u Bosni i Hercegovini za gender analize budžeta, instrumente i korake analize, nosioce aktivnosti i odgovornosti na različitim nivoima pripreme i implementacije budžeta. Bitan dio ove analize je i određivanje metodologije koja će pomoći u daljnjem razvijanju BiH prakse, uključujući sve specifičnosti državne organizacije, podjele nadležnosti i zatečenog stanja u zakonodavstvu i oblastima koje tretira.

Proces analize, uz dodatne konsultacije i treninge je trajao deset mjeseci. Radna grupa je napravila prijedloge i preporuke na nivou politika kao i konkretnih praktičnih koraka, uradila sektorsku analizu budžeta na entiteskom, kantonalnom i općinskom/opštinskom nivou, pripremila prijedlog koraka za gender analizu na svakom nivou pripreme, donošenja i izvršenja budžeta, na osnovu gender analiza pripremila prijedloge mogućeg poboljšanja cijelokupnog procesa budžeta, da bi bio prilagođen starnim potrebama građana i građanki Bosne i Hercegovine.

Pet osnovnih koraka za analizu budžeta sa gender aspekta:

- opisati situaciju žena i muškaraca, djevojčica i dječaka (i drugih različitih podgrupa) u sektoru
- provjeriti da li je gender senzitivna politika (zakoni, podzakonski akti, ... i njihova usklađenost sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH)
- provjeriti da li je dovoljno sredstava odvojeno u budžetu kako bi se implementirala gender senzitivna politika
- provjeriti da li su sredstva i potrošena kako je planirano
- istražiti uticaj politika i troškova (analiza efekata)

Instrumenati za provođenje gender analize budžeta:

- procjena gender senzitivne politike (kvalitativne i kvantitativne politike)
- analiza korisnika (čuti glas građanina, postojeći i potencijalni korisnici)
- analiza pojave na osnovu gender razdvojenih javnih troškova (koštanje pojedine usluge x broj datih usluga za ž i m)
- analiza uticaja budžeta u odnosu na vremensku distancu
- okvir za gender svjesne srednjoročne ekonomske politike
- izjava o gender senzitivnom budžetu

2.2 Priprema rada Radne grupe

U toku 2004.god. Radna grupa je uspostavljena na osnovu opsežnih analiza koje su provedene u protekle četiri godine na području Bosne i Hercegovine, od strane timova gender centara, i koje su pokazale da postoji potreba studioznijih analiza u ovom području rada.

U drugoj polovini 2004. godine Radna grupa je izvršila pripremu shematskih prikaza budžetskog procesa na općinskom/opštinskom nivou i entiteskim nivoima.

Početakom 2005. godine, Radnoj grupi su se priključili novi stručnjaci i stručnjakinje iz polja budžetiranja, kao i stručnjakinja iz područja gender osjetljivog budžetiranja

Radna grupa je pripremila listu dokumenata i propisanih obrazaca koji se odnose na proces pripreme budžeta kao i na izvještavanje o trošenju budžetskih sredstava, koje je trebalo izanalizirati sa gender točke gledišta.

Članovi i članice radne grupe su rasporedili materijale i dokumente i dogovorili se da svaki preuzme odgovornost za gender analizu pojedinog dokumenta, kao i globalno sagledavanje g

2.3 Pregled gender institucionalnih mehanizama i drugih gender instrumenata u Bosni i Hercegovini

U Bosni i Hercegovini je u posljednjih pet godina, uz direktnu podršku Finske vlade kroz GEEP projekat podržana uspostava institucionalnih mehanizama za gender ravnopravnost, shema br. 1

Kao prvi gender mehanizmi uspostavljeni su gender centri u okviru entitetskih vlada. Ovi gender centri su bili i ostali glavni pokretači svih aktivnosti na entitetskom nivou po pitanju ravnopravnosti spolova. Dakle, od 2000. godine kada je uspostavljen gender centar Federacije Bosne i Hercegovine pa do 2005. godine kada je uspostavljena Agencija za ravnopravnost spolova na BH nivou, preduzete su mnoge aktivnosti na integriranju gender koncepta u sve segmente vladinih politika.

Pored velikog broja aktivnosti neophodno je podvući važnost donošenja Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, pripremu CEDAW izvještaja, pripremu državnog plana akcije na osnovu Pekinške deklaracije kao i aktivnosti na implementaciji Zakona o ravnopravnosti spolova.

Annex 1 - Shema institucionalnih mehanizama

2.4 Da li su budžeti i koliko gender osjetljivi u BiH?

Na osnovu prezentiranog Radna grupa je došla do zaključka da su Vlade na svim nivoima u Bosni i Hercegovini učinile prve korake ka gender senzitivnom budžetiranju samom činjenicom da su osnovale Agenciju za ravnopravnost spolova i Gender centre čiji se rad finansira iz njihovih budžeta. Isto se odnosi na kompletan sistem institucionalnih mehanizama za gender pitanja u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti Bosne i Hercegovine (shema 1). Činjenica je i da posao oko implementacije prvog Državnog plana akcije po Pekinškoj deklaraciji treba da otpočne po njegovim usvajanju, te po okončanju predviđene procedure za njegovo stupanje na snagu će sigurno biti postavljeni zadaci pred institucije vlasti Bosne i Hercegovine koji će morati rezultirati gender senzitivnijim budžetiranjem. Činjenica da je osnovana Agencija za ravnopravnost spolova BiH, i da se radi ubrzano, u suradnji sa Gender centrima, na implementaciji Projekta za implementaciju Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, takođe je rezultirala, između ostalog, donošenjem programa mjera radi postizanja jednakosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlast, čija će realizacija zahtijevati i određena finansijska sredstva.

No, sve to nije ni dovoljno niti odražava stvarne potrebe građana i građanki, niti stvara stvarne uvijete da budžet podrži brži i svrsishodniji razvoj.

3 Naučene lekcije

Radna grupa je, da bi na praktičnom primjeru pokazala što znači stvarni gender pristup pripremi, usvajanju i izvršenju budžeta, kakvi su nedostaci zatečenog stanja i da bi se došlo do početnog saznanja šta bi trebalo raditi na modelu koji je provodiv u Bosni i Hercegovini, uradila analizu budžeta na tri nivoa vlasti u Federaciji BiH, u

oblastima rada, osnovne socijalne zaštite i zaštite obitelji sa djecom, zaštite civilnih žrtava rata i problematike raseljenih osoba i izbjeglica i gneder analizu cijelog budžeta u jednoj opštini..

3.1 Instrumenti koji se koriste

- Zakon o ravnopravnosti spolova
- Zakon o proračunima / budžetima
- Planovi i mjere izvršnih vlasti
- Gender mehanizmi
- Komisije u parlamentima/gender i resorne

3.2 Metodologija koja se koristi i pitanja koja se postavljaju

Korištenjem instrumenata a prema datoj metodologiji putem nekoliko koraka porebno je proći kroz provjeru tražeći odgovore na pitanja:

a. Analiza propisa

- **Da li je politika gender senzitivna?**

(Istražujemo da li odgovorne službe, institucije i pojedinci imaju saznanja o Zakonu o ravnopravnosti spolova i da li je otpočela primjena?Da li su propisi koji uređuju određena prava usaglašeni sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova?)

b. Analiza faktičkog stanja određenih oblasti

-**Da li su statistike i evidencije razvrstane po polovima, kako se vode?**

(Provjeravamo na bazi kojih evidencija organi uprave utvrđuju potrebe za finansiranjem određenih zakonskih prava, dali postoje odvojene statistike sa utvrđenim specifičnim potrebama za žene i muškarce)

c. Analiza budžeta

- **Ima li dovoljno sredstava za realizaciju zakonskih prava i da li se namjenski troše?**

(Da li planovi budžeta sadrže finansijska sredstva u dovoljnom obimu; da li ja plan zasnovan na strukturalnim podacima gender senzitivnim; da li planirana sredstva imaju posebne pozicije za programe koji popravljaju stanje gender ravnoteže, kakva su obrazloženja kod predlaganja budžeta?)

Kako utiču politike i troškovi međusobno?

(Ovdje je bitno prepoznati poslovnu politiku budžetskog korisnika, strikturu troškova uprave i stvarnih troškova vezano za aktivnosti i projekte prema krajnjim korisnicima, prioritete u izvršavanju budžeta, koliko je budžet usmjeren na stvaranje balansa između zakonskih rješenja, ekonomske moći , te da li građani- korisnici određenog prava imaju mogućnost utjecati na procese)

d. Analiza izvještaja o izvršenju budžeta

Da li postoji približan trend izvršenja po svim planiranim pozicijama?

(Ovdje posmatramo procenete izvršenja i dinamiku u okviru budžetske godine i prepoznajemo prioritetsnu poslovnu politiku, a na osnovu trendova cijelog budžeta)

e. Analiza efekata izvršavanja zakona i drugih akata

Da li se vrše analize efekata zakona njihovom primjenom kroz budžet ?
(Ovdje se fokusiramo na kvalitativne analize, koji su indikatori za ocjenu mjerljivih efekata, koliko korisnici zakonskih prava imaju koristi u kom obimu, strukturi i 3. dinamici u namjeri da se ova analiza tipizira kao obavezna uz izvještaje o radu i izvještaje o izvršenju budžeta).

f. Analiza korisnika zakonskih prava

(Provjeravamo da li se uopšte vrši analiza korisnika na koji način se utvrđuju specifične potrebe, za koje kategorije, istraživanje, koliko se usaglašavaju planovi i mjere organa uprave u odnosu na takve podatke o potrebama korisnika)

Nakon ovakve analize moguće je utvrditi preporuke za usaglašavanje propisa, za specifične postupke i radnje koje će organ uprave, odnosno vlasti provoditi kod izvršavanja zakona, koja su mjesta , kada i ko može djelovati da bi se otpočelo sa praksom gender senzitivnih budžeta, transparentnih budžeta donesenih u partnerstvu vlasti i građana.

3.3 Primjeri

Primjer br. 1

Analiza jendog segmenta na jednom nivou vlasti

Ostvarivanje prava raseljenih osoba, prognanika, izbeglica, povratnika u FBiH u budžetskoj godini 2004.

1. Propisi koji regulišu prava:

1.1 Zakon o raseljenim osobama, prognanicima i izbjeglicama, povratnicima u BiH i Izmjene i dopune («Sl. novine F BiH», br. 19/00, 42/00 i 27/00).

1.2 Zakon o raseljenim osobama, prognanicima i izbjeglicama, povratnicima u Kantonu Sarajevo («Sl. novine kantona Sarajevo», br.15/2001)

Ovi propisi regulišu osnovna **prava na smještaj, prehranu, socijalnu i psihološku podršku, zdravstvenu skrb**, naobrazbu djece i omladine, podmirivanje drugih nužnih životnih potreba.

a. Analiza propisa

- Ne sadrže direktnu diskriminaciju po spolovima.
- Član 21. Zakona o ravnopravnosti spolova nije ispoštovan a vezano za planove, programe i mjere
- Propisi su tekstualno u muškom rodu, nisu neutralni
- Nema definisane obaveze kod formiranja komisija vezano za polnu zastupljenost

PREPORUKA:

Propise treba usaglasiti sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova, jer je evidentno da je globalna politika gender senzitivna, ali da prilično sporo ide stvarno zaživljavanje Zakona o ravnopravnosti spolova. Potrebno stalno, kontinuirano informisanje, edukacija i promocija o važnim dostignućima, stručnim zaključcima i unapređenje javnog mnijenja uopšte po pitanjima aktivne primjene Zakona.

Primjer br. 2

Analiza jednog segmenta na više nivoa vlasti

- Analiza stanja u oblasti izbjeglih i raseljenih osoba - Stanje u BiH

- Oslanjajući se na podatke iz PRSP Strategije stanje je citiram: »U odnosu na ukupan broj od 2,1 milion izbjeglih i raseljenih lica, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice procjenjuje da u F BiH još uvijek boravi oko 283.900 raseljenih lica (35% sa teritorije F BiH i 65% iz RS). U RS boravi oko 248.300 raseljenih lica, a u Brčko Distriktu BiH oko 23.500 raseljenih lica. Procjenjuje se da u inostranstvu živi oko pola miliona izbjeglica iz BiH, među kojima je oko 100.000. onih čiji status nije trajno riješen, pa je neophodno predvidjeti mogućnost njihovog povratka. Prema UNHCR-u, još uvijek postoji 29 kolektivnih centara, u kojima živi 1.997. lica. U F BiH se nalazi 16 centara sa oko 1.219 lica, a u RS je u 13 centara smješteno 778 lica /IZVOR: UNHCR program 2003./.
- Prema podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH i UNHCR-a, od potpisivanja Dejtonskog sporazuma do 30. septembra 2003. godine registrovano je ukupno 976.810 povrataka izbjeglica i raseljenih lica u BiH, od čega 436.883 izbjeglica i 539.927 raseljenih lica. Na područje FBiH vratilo se 713.261 ili 73,02% lica, na područje RS 242.598 lica, odnosno 24,84 %, a u Brčko Distrikt 20.951 ili 2,14 % izbjeglih ili raseljenih lica.
- Sa stanovišta manjinskih povrataka, 2002.godina bila je najuspješnija od potpisivanja Dejtonskog sporazuma, jer je od 107.909 registrovanih povrataka njih 102.111, a to je blizu 95%, kategorisano kao «manjinski» povraci. Povratak pripadnika manjinskih naroda u toku 2002. godine nadmašio je rezultate postignute u svim prethodnim godinama povratka.»
- **Baze podataka** nisu dovoljno uvezane, sinhronizovane, razmjena informacija je nedovoljna pa je teško utvđivati realne prioritete za rješavanje problema ove populacije.
- **Nizak je stepen održivog povratka**, a povratnici imaju velike probleme osim zaposlenja u korištenju javnih usluga (škole, ambulante, penzije, socijalna pomoć.)
- **Broj devastiranih objekata i dinamika obnove su na nezadovoljavajućem nivou.** Tu se dodaju problemi opadanja donacija, te potrebe za obnovom drugih jako skupih infrastrukturnih objekata
- **Stanje u Kantonu Sarajevo**
- Stanje utvđuje Vlada i Skupština na prijedlog Ministarstva za rad,socijalnu politiku, izbjegla i raseljena lica dokumentom «Plan povratka u Kanton Sarajevo sa projekcijom povratka raseljenih lica iz Kantona Sarajevo na ostale prostore BiH za 2004.godinu i izvještaj o realizaciji plana povratka u 2003.god».
- U ovom dokumentu prije svega se obrađuju pitanja povratka u prijeratni dom, odnosno implementacija Aneksa 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma. Poslovna aktivnost je usmjerena na vođenje statistika o povratku, obnovi oštećenih stambenih jedinica, te interresornom radu na obezbjeđenju finansijskih sredstava za rješavanje pitanja povratka.Prema podacima koji se vode u 2003. zaključno sa 31.12. u Kantonu Sarajevo registrovano je 39.527 lica sa priznatim statusom raseljenog lica.. od čega 31.618 raseljenih lica- prognanika

iz BiH entiteta RS, 952 raseljenih lica iz drugih kantona FBiH, 136 iz Brčko Distrikta BiH i 6821 interno raseljenih lica.. Podaci su razvrstani po općinama trenutnog boravka., te po prijavama za povratak na predratno prebivalište.

- Iz Kantona Sarajevo u 2003. god na ostale prostore BiH registrovan je povratak ukupno 2.338 porodica. Komparativni podaci se upoređuju po godinama i lokalitetima povratka, te po nacionalnoj pripadnosti. .Od pomenutog broja 2.193 porodice su evidentirane kao povratnici u RS što je 73 % od plana za tekuću godinu. Generalno gledajući plan povratka u 2003. godini je imao dobru realizaciju jer je od 8.000 porodica vratilo se 7.665 ili 95,8%.

- **Stanje u Općini Centar Sarajevo**

Prema podacima nedležne općinske službe sa stanjem 31.12.2003.:

- Na područje općine je vraćeno 7.310 lica iz kategorije izbjeglih i raseljenih o Dejtonskog mirovnog sporazuma-
- evidentirano je 2.140 prijava za dobrovoljni povratak
- 4.043 lica su evidentirana na bazi rješenja o priznatom statusu izbjeglog i raseljenog lica sa boravištem na području Općine Centar
- U toku 2003. godine pomoć iz budžeta je bila usmjerena ka obnovi domova interno raseljenih lica, manjinskim povracima, alternativni smještaj i pomoći porodicama u stanju socijalne potrebe. Za 139 porodica iz kategorije izbjeglih i raseljenih je dobilo donacije općine za kuću ili stan, a 465 porodica je riješilo pravo na povrat imovine primjenom imovinskih zakona. Na bazi ovog stanja planirana su sredstva za 2004.god.

Analiza budžeta

- Odgovor vlasti u planovima budžeta vezano za zakonske obaveze postoji kod svih nivoa vlasti. Od 6 utvrđenih prava uglavnom se obezbjeđuje implementacija prava na dom i sporadično pravo na dodatnu prehranu i zdravstvenu zaštitu.
- **Na nivou F BiH u budžetu za 2004.** godinu planirano je ukupno 29.152.000., i to za ukop-Srebrenica u povodu godišnjice stradanja 220.000, 750.000.KM za pomoć povratku u Srebrenicu i 28.182.000 KM za transfere za raseljena lica i izbjeglice koji se usmjeravaju prema kantonima,.Detaljniji planovi rasporeda nisu dostupni kroz objavljeni budžet, ali se mogu provjeriti kod nadležnog federalnog ministarstva.Ukupan budžet FBiH je 1.250.000.000 KM. Na drugim srodnim pozicijama postoje predviđena sredstva dodatna za ugrožene porodice 500.000 KM, planirana su značajna sredstva za učešće u projektima obnove infrastrukture sa međunarodnim organizacijama (9.900.000 KM). Za realizaciju odluka Doma za ljudska prava planirano je 1.000.000 KM. Ova sredstva su direktno ili indirektno vezana za rješavanje prava na dom i prava na povratak.
- **Na nivou Kantona Sarajevo za ostvarivanje zakonskih prava u budžetu za 2004.** godinu planirano je3.200.000. KM za raseljena lica i izbjeglice Posebno je izdvojen plan 200.000. KM za rekonstrukciju započelih objekata i 100.000 KM za pomoć povratnicima u Sarajevo sa područja grada. Ovaj plan je zasnovan na dokumentu «Plan povratka...», kao i tekućim problemima rješavanja rekonstrukcije, alternativnog smještaja, paketa za prehranu, za održvi povratak i cijeli spektar različitih vidova pomoći prema strateškim područjima povratka.
- Ukupan budžet Kantona Sarajevo je za 2004. godinu 489.505.014 KM a od tog iznosa za sve potrebe Ministarstva za rad i socijalnu politiku, izbjegla i raseljena lica 61.296.000 KM.

- **Na nivou Općine Centar Sarajevo u budžetu za 2004. godinu od ukupnog budžeta** u visini od 25.346.170 KM (kasnije rebalansiran) predviđeno je 957.798 KM za obnovu i rekonstrukciju kuća i stanova (posebno za interno raseljena lica, povratnike manjinske, a za alternativni smještaj 20.000 KM, kao i 50.000 KM za porodice u stanju soc. potrebe.
- Evidentno je da svi nivoi vlasti planiraju sredstva u budžetima za implementaciju prava na osnovu Zakona koji se tiču izbjeglih i raseljenih lica .Međutim obzirom da svi planiraju na bazi statistika koje nisu gender senzitivne, tako je nemoguće suditi o gender senzibilnosti budžeta.

Analiza izvršenja budžeta

- Stepen izvršenja je različit. Na nivou F BiH je niži stepen od ostalih pozicija čak tri puta. Tako je izvršenje budžeta za prvih 10 mjeseci 2004. god jeste 949.097.000 KM ili 75 %, a za kategorije izbjeglih i raseljenih je izvršeno ukupno 7.424.685 KM ili 4 puta manje od plana.
- Na nivou Kantona Sarajevo je vrlo nisko (16,18 %) za period I-VI mjesec 2004. godine pored činjenice da je uglavnom dobra realizacija Budžeta, uređenog trezorskog poslovanja Izvršenje cijelog budžeta za prvih 6 mjeseci 2004. godine je bilo 232.283.022 KM. Izvršenje plana za izbjegla i raseljena lica 517.715. KM ili 16,18 % od plana ove pozicije..
- Ne postoje specifična istraživanja i specifični gender senzibilni projekti od strane institucija. Izuzetak je u Kantonu Sarajevo gdje se vrši odvojeno planiranje smještaja samohranih majki, te ima naznaka o posebnom pristupu pomoći ženama raseljenim licima u rekonstrukciji vlastitog doma, te partnerstvo u projektima borbe protiv nasilja nad ženama.
- U Izvještaju o ostvarenju Plana povratka u Kanton Sarajevo izbjeglih i raseljenih lica statistike nisu gender senzibilne, Baze podataka se odnose na ukupnu populaciju.
- Nizak je nivo gender senzibilnosti izvršnih organa vlasti.. Nedostaju programi i mjere pretpostavljeni Zakonom o ravnopravnosti spolova.

Analiza efekata izvršavanja zakona i drugih akata

Vrše se analize kvantitativnih efekata sa aspekta smanjivanja kapaciteta i obima izdvajanja države za populaciju izbjeglih i raseljenih lica i u smislu provedbe Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma. Naročito su važne analize u Kantonu Sarajevo koje za potrebe Vlade radi nadležno ministarstvo- /vidi Plan povratka sa izvještajem/ Međutim i ovdje nema gender senzitivnih analiza.

Analiza korisnika zakonskih prava

Nema podataka o strukturalnim analizama korisnika i to jeste najveći problem za primjenu Zakona o ravnopravnosti spolova u svakoj pa i u ovoj oblasti.

Preporuke

1. Uključivanje komisija za ravnopravnost spolova u izradu budžeta paralelno sa komisijom za budžet.
2. Uključivanje gender radnih tijela pri izvršnim organima (ministarstva, službe) u svi fazama izrade budžeta.
3. Izrada uputstva Ministra finansija sa oficijelnim smjernicama budžetskim korisnicima vezano za implementaciju Zakona o

ravnopravnosti spolova i konkretno djelovanje odgovarajućeg budžetskog korisnika u vezi Plana i Izvještaja. posebnih programa.

4. Obezbijediti odvojene evidencije korisnika u Ministarstvima i Službama po spolnoj strukturi.

5. Obezbijediti izjavu o gender senzibilnom budžetu

6. Usaglasiti sve srodne propise vezano Za Zakon o ravnopravnosti spolova, te prečistiti tekstove akata da jezički budu gender neutralni.

7. Istraživati i koristiti rezultate istraživanja specifičnih potreba korisnika prava po spolnoj strukturi.

8. Učiniti više na transparentnosti donošenja i izvršavanja budžeta svake institucije uz dalju promociju i informisanje o značaju Zakona o ravnopravnosti spolova.

Annex 2: Pregled podataka za analizu

Primjer br. 3

Gender analiza budžeta i zakonskih propisa u Federaciji BiH, kantonu Sarajevo i općini Centar u dijelu koji se odnosi na oblast socijalne zaštite i zaštite porodica sa djecom

Pregled stanja

Zakon o ravnopravnosti spolova utvrđuje definiciju diskriminacije po osnovu spola kao svako pravno ili faktičko, direktno ili indirektno razlikovanje, privilegiranje, isključivanje ili ograničavanje zasnovano na spolu zbog kojeg se pojedinkama-pojedincima otežava, negira priznanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, sportskom, građanskom i svakom drugom području javnog života. Diskriminacija može biti direktna i indirektna.

Direktna diskriminacija po osnovu spola postoji kada je osoba tretirana nepovoljnije u odnosu na drugu osobu, u istoj ili sličnoj situaciji, a na osnovu spola.

Indirektna diskriminacija po osnovu spola postoji kada prividno neutralna pravna norma, kriteij ili praksa jednaka za sve, dovede u nepovoljan položaj osobu jednog spola u poređenju sa osobama drugog spola. (član 3. Zakona o ravnopravnosti spolova).

Gender analiza i planiranje identifikuju razlike i neravnan položaj između žena i muškaraca i to su sredstva za identificiranje različitih uloga i potreba žena i muškaraca koja se koriste pri izradi i implementaciji konkretnih mjera za promoviranje jednakih mogućnosti i prava i za muškarce i za žene.

Planiranje i procjena budžeta su često ograničeni sa već preuzetim obavezama i postojećim aktivnostima što ima značajan utjecaj na smanjenje mogućnosti za promjene. Pregled i evaluacija moraju biti povratna informacija za bolju pripremu i planiranje budžeta za naredni period. Veze između različitih faza ciklus budžeta su često slabe a budžeti mogu biti povezani sa višegodišnjim planiranjem potrošnje.

Socijalna zaštita je organizovana djelatnost u Federaciji, usmjerena na osiguranje socijalne sigurnosti njenih građana i njihovih porodica u stanju socijalne potrebe.

Socijalnom potrebom smatra se trajno ili privremeno stanje u kome se nalazi građanin ili porodica.

Strategija socijalnog razvoja modernih država zasniva se na kontrolisanim mogućnostima političkog, ekonomskog i socijalnog razvoja.

Strategija razvoja socijalne sigurnosti u Federaciji koja obuhvata dijelove socijalne politike kao što su (socijalna zaštita, zaštita porodice sa djecom i dr.) koje imaju cilj obezbjeđenje životnih uslova za dostojanstven i sveobuhvatan razvoj ličnosti.

Bosna i Hercegovina a posebno Federacija troši manje za socijalno zbrinjavanje ugroženog stanovništva nego ijedna zemlja u regionu što je teško opravdati u zemlji sa takvim nivoom socijalnih potreba.

Tako npr. prema podacima svjetske banke izdvajanje za socijalnu i dječju zaštitu iz bruto domaćeg proizvoda u Federaciji je 0,7%, u RS 1,1%, u Hrvatskoj 1,9 % itd.

Osnovne karakteristike socijalne zaštite su:

- **Materijalna ugroženost većine stanovništva i stalno pogoršanje socijalnih problema, odnosno povećanje broja ljudi koji traže socijalnu pomoć;**
- **neostvarivanje zakonom utvrđenih socijalnih prava, kao i slaba uvezanost nosilaca socijalne zaštite na opštinskim i kantonalnim nivoima;**
- **Mogućnost federalnih vlasti da pomognu kantonima u ovoj oblasti su ograničene jer je nadležnost za provođenje socijalne i dječje zaštite u isključivoj nadležnosti kantona, odnosno opštinskih organa;**
- **Nedostatak evidencije i praćenja, što bi omogućilo pravovremeno otkrivanje potreba stanovništva i pružanje zaštite.**
- **Neusklađenosti propisa iz ove oblasti sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH.**

ANALIZA PRAVNIH IZVORA

Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom objavljen je u «Službenim novinama Federacije BiH», broj 36/99.

Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom objavljen je u «Službenim novinama Kantona Sarajevo», broj 16/02 i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom objavljen u «Službenim novinama Kantona Sarajevo», broj 8/03

Uredbom o visini koeficijenta za obračun prosječne neto plaće ostvarene u Kantonu Sarajevo u prethodnoj kalendarskoj godini koja služi kao osnov za utvrđivanje novčanih i drugih materijalnih davanja po Zakonu o socijalnoj

zaštiti, civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom («Službene novine Kantona Sarajevo», broj 10/03)

Naredbom o iznosima po Zakonu o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom, «Službene novine Kantona Sarajevo», broj 12/03 i Naredbom o izmjeni Naredbe o iznosima po Zakonu o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom, «Službene novine Kantona Sarajevo», broj 14/04,

Uputstvo o primjeni Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom, «Službene novine Kantona Sarajevo», broj 16/02,8/03 i 12/03

Uredbom o subvencioniranju troškova boravka djece u predškolskim ustanovama na području Kantona Sarajevo, «Službene novine Kantona Sarajevo», broj 16/01,

Odluka o davanju saglasnosti upravnom odboru Javne ustanove za predškolsko vaspitanje i obrazovanje «Djeca Sarajeva» na visinu cijene za cjelodnevni boravak djece, «Službene novine Kantona Sarajevo», broj 14/04

Analizirajući tekst navedenih zakona F BiH i Kantona Sarajevo, kao i odluka i uredbi sa Gender aspekta može se konstatovati slijedeće:

- Zakoni nisu definisali vođenje evidencija, podataka razvrstanih po spolovima;
- U oblasti socijalne zaštite i zaštite porodice sa djecom kroz navedene zakone može se konstatovati da nema direktne diskriminacije na spolnoj osnovi, kao ni da je u definisanju iste posebno vođeno računa o uspostavljanju Gender politike u ovoj oblasti;
- Sve razmatrane zakone potrebno je u potpunosti uskladiti sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, a način izražavanja u zakonima prilagoditi Gender jednakosti.

Napomena:

Krovni zakonski propisi moraju biti u skladu sa odredbama člana 11,15 i 21 Zakona o ravnopravnosti spolova, tj. osigurati da akti koje donose i mehanizmi koji se odnose na pristup i korištenje socijalne zaštite nisu diskriminirajući na temelju spola bilo izravno ili neposredno.

OSTVARIVANJE PRAVA SOCIJALNE POMOĆI I ZAŠTITE PORODICE SA DJECOM U FEDERACIJI BIH –BUDŽETSKA 2004. GODINA

PROPIS

Zakon o osnovama socijalne zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom («Službene novine F BiH», broj 36/99)

Budžet Federacije BiH za 2004. godinu («Službene novine F BiH», 17/04)

Prava iz socijalne zaštite su:

- novčana i druga materijalna pomoć;
- osposobljavanje za život i rad;
- smještaj u drugu porodicu;
- smještaj u ustanove socijalne zaštite;
- i kućna njega i pomoć u kući.

Prava zaštite porodice sa djecom su:

- dodatak za djecu;
- naknada umjesto plaće ženi-majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta;
- novčana naknada za vrijeme trudnoće i porođaja žene-majke koja nije u radnom odnosu;
- jednokratna naknada za opremu novorođenog djeteta;
- naknada u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke –dojilje;
- i smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja.

BUDŽETSKA SREDSTVA

Budžet Federacije za 2004. godinu iznosi 1.250.000,000,00 KM.

Ukupno ostvareni prihodi, primici i financiranja federalnog Budžeta za prvih deset mjeseci iznose 949.097.216,88 KM.

Ukupni obračunati rashodi za deset mjeseci ove godine iznose 881,5 milijuna KM.

Ukupno plaćeni rashodi iznose 843,0 milijuna KM, od toga za Socijalnu skrb i blagostanje izdvojeno je 220.966.757,85 KM (uz napomenu da ova stavka nije detaljno razrađena već je iznos dat generalno).

NAPOMENA: Ovim Zakonom, za finansiranje socijalne zaštite i zaštite porodice sa djecom predviđeno su sredstva iz Budžeta kantona i Budžeta općina.

Mogućnost federalnih vlasti da pomognu kantonima u ovoj oblasti su ograničene jer je nadležnost za provođenje socijalne i dječije zaštite u isključivoj nadležnosti kantona, odnosno općinskih organa.

OSTVARIVANJE PRAVA SOCIJALNE ZAŠTITE U KANTONU SARAJEVO-BUDŽETSKA 2004. GODINA

Federalnim zakonom o socijalnoj zaštiti i zaštiti porodice sa djecom («Sl. novine F BiH, broj 36/99) propisano je da se iznosi se iznosi novčanih i drugih davanja, uvjeti i postupak za ostvarivanje tih prava i njihovo korištenje (čl. 19) utvrđuju propisima Kantona a u skladu sa raspoloživim budžetskim sredstvima.

Zakon o socijalnoj zaštiti i zaštiti porodice sa djecom («Službene novine Kantona», broj 16/02 i 8/03).

Prava iz socijalne zaštite su:

- stalna novčana pomoć;
- novčana naknada za pomoć i njegu od strane druge osobe;
- druge materijalne pomoći;
- osposobljavanje za život i rad;
- smještaj u drugu porodicu;
- smještaj u ustanovu socijalne zaštite;
- i kućna njega i pomoć u kući.

Budžet Kantona za 2004. godinu iznosi 489.505.014 KM.

Za prvih šest mjeseci utrošeno je 222.383.868 KM što iznosi 45,43%.

Kantonalno ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice u 2004. godini raspolaže 61.254.000 KM.

Za prvih šest mjeseci utrošeno je 28.455.195 KM što iznosi 46,45%, a za oblast socijalne zaštite planirana sredstva iznose 15.510.000 KM.

Za šest mjeseci utrošeno je 7.373.955 KM što iznosi 47,85%.

ANALIZA KORISNIKA IZ OBLASTI SOCIJALNE ZAŠTITE NA KANTONU SARAJEVO

Pregled materijalnih davanja za period od 01.01.2004. do 30.06.2004. godine

<u>OBLICI POMOĆI</u>	<u>BROJ KORISNIKA</u>	<u>ISPLAĆENA SREDSTVA</u>	<u>SPOL</u>	
			<u>M</u>	<u>Ž</u>
Stalna novčana pomoć	716	742.285 KM	/	/
Naknada za pomoć i njegu od strane drugog lica	120	3,623.941 KM	/	/
Druga pomoć (jednokratna novčana pomoć i izuzetna novčana pomoć)	2.631	247.527 KM	/	/
Osposobljavanje za život i rad	373	252.510 KM	/	/
Smještaj u drugu porodicu	70	144.155 KM	/	/
Smještaj u ustanovu socijalne zaštite	djeca- 240 odrasli-505	2,042.462 KM	/	/
UKUPNO:	4.655	7,052.88		

U evidenciji korisnika iz oblasti socijalne zaštite na Kantonu Sarajevo nedostaje broj primljenih zahtjeva i klasifikacija prema spolu tako da se ne može ni konstatovati da li su izdvojena sredstva dovoljna za sve oblike pomoći (posebne potrebe za žene, odnosno za muškarce) i korisnike koji su podnijeli zahtjev.

	M	Ž	UKUPNO
Materijalno neobezbijeđena i za rad nesposobna lica	651	1043	1694
Lica sa društveno negativnim ponašanjem	115	9	124

Iz službene evidencije nije se moglo konstatovati koliko je izdvojeno sredstava za ove dvije kategorije korisnika pomoći, kao ni to, koliko je ukupno primljeno zahtjeva sa terena.

Potrebno je uspostaviti bazu podataka za praćenje broja korisnika kao i utvrđivanje stvarnog stanja kako bi se mogla planirati sredstva prema tačno utvrđenom broju lica (posebne potrebe za žene kao i muškarce) kojima je potrebna pomoć i eventualno otvaranje ustanova za smještaj ovih lica.

OSTVARENA PRAVA IZ SOCIJALNE ZAŠTITE ODRASLIH LICA SA INVALIDITETOM

OBLICI POMOĆI	SPOL		SREDSTVA KM	
	M	Ž	M	Ž
Stalna novčana pomoć	10	13	1.140	1.368
Novčane naknade za pomoć i njegu od strane drugog lica	381	394	55.233	55.627
Jednokratna novčana pomoć	/	2	/	228
Povremena novčana pomoć	/	/	/	/
Druge materijalne pomoći	193	156	22.002	17.784
Osposobljavanje za život i rad	12	8	3.150	1.200
Smještaj u drugu porodicu	/	/	/	/
Smještaj u ustanove socijalne zaštite	63	64	30.177	30.171
Kućna njega i pomoć u kući	/	/	/	/
UKUPNO:	659	637	111.702	106.378

Nedostaje evidencija o ukupnom broju primljenih zahtjeva kako bi se mogao utvrditi tačan broj odraslih lica sa invaliditetom i prema tome planirati sredstva za ove oblike pomoći, vodeći računa o specifičnim potrebama za žene – invalide, odnosno muškarce – invalide.

PREGLED NASILJA U PORODICI

OBLICI NASILJA	SPOL M	SPOL Ž	UKUPNO
FIZIČKO NASILJE	26	123	149
EMOCIONALNO NASILJE	57	144	201
SEKSUALNO NASILJE	0	5	5
DRUGI OBLICI NASILJA	4	19	23
UKUPNO:	87	291	378

Nedostaje broj primljenih zahtjeva kao i materijalna sredstva izdvojena za sprečavanje ovih oblika nasilja i eventualno otvaranje ustanova za smještaj lica koja ispoljavaju nasilničko ponašanje.

PREGLED DJECE BEZ RODITELJSKOG STARANJA

DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA	SPOL M	SPOL Ž	UKUPNO
DJECA BEZ OBA RODITELJA	87	58	145

DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA	SPOL M	SPOL Ž	UKUPNO
DJECA NEPOZNATIH RODITELJA	6	4	10
NAPUŠTENI OD STRANE RODITELJA	67	64	131
RODITELJI LIŠENI RODITELJSKIH PRAVA	6	1	7
RODITELJI SPRIJEČENI DA VRŠE RODITELJSKU DUŽNOST	41	34	75
UKUPNO:	207	161	368

U evidenciji nedostaje broj primljenih zahtjeva kao i ukupna sredstva koja su izdvojena za pomoć ovoj kategoriji lica.

PREGLED ODGOJNO ZANEMARENE I ZAPUŠTENE DJECE I DJECE ČIJI JE RAZVOJ OMETEN PORODIČNIM PRILIKAMA

DJECA ČIJI JE RAZVOJ OMETEN PORODIČNIM PRILIKAMA	SPOL M	SPOL Ž	UKUPNO
ODGOJNO ZANEMARENA DJECA	82	54	136
ODGOJNO ZAPUŠTENA DJECA	209	27	236
DJECA OMETENA U RAZVOJU ZBOG NESREĐENIH ODNOSA	138	108	246
DJECA OMETENA U RAZVOJU ZBOG MATERIJALNIH I DRUGIH RAZLOGA	105	82	187
UKUPNO:	534	271	805

Nedostaje evidencija primljenih zahtjeva kao i materijalna sredstva koja su izdvojena za ovu kategoriju djece.

PREGLED OSTVARENIH PRAVA IZ SOCIJALNE ZAŠTITE DJECE SA INVALIDITETOM

	SPOL		SREDSTVA KM	
	M	Ž	M	Ž
OBLICI POMOĆI				
Stalna novčana pomoć	87	83	12.825	14.093
Druge materijalne pomoći	/	/	/	/
Osposobljavanje za život i rad	23	15	3.450	2.250
Smještaj u drugu porodicu	/	/	/	/
Smještaj u ustanove socijalne zaštite	32	14	14.849	6.706
Kućna njega i pomoć u kući	/	/	/	/
UKUPNO:	142	112	31.124	23.049

Potrebno je upotpuniti evidenciju sa brojem primljenih zahtjeva i ukupnim materijalnim sredstvima koja su izdvojena za ove oblike pomoći. Također je potrebno uspostaviti bazu podataka s ciljem utvrđivanja stvarnog stanja na prostoru Kantona Sarajevo radi identifikacije ukupnog broja djece sa invaliditetom.

PREGLED ODRASLIH KORISNIKA SOCIJALNE ZAŠTITE

Od 1.378 starih lica bez porodičnog staranja, 922 su osobe ženskog spola a 456 su osobe muškog spola.

U evidenciji nedostaju podaci o ukupnom broju podnesenih zahtjeva kao i izdvojenim sredstvima za ovu kategoriju ugroženih lica.

Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH, u poglavlju VI «Socijalna zaštita» u članu 11. propisano je da svi imaju jednaka prava na socijalnu zaštitu bez obzira na spol.

Zabranjena je diskriminacija na osnovu spola u uživanju svih oblika socijalnih prava utvrđenih važećim zakonima, a posebno u slučajevima:

- podnošenja zahtjeva za ostvarivanje bilo kojeg prava iz oblasti socijalne zaštite;
- postupka utvrđivanja i načina korištenja socijalnih prava i utvrđenih beneficija;
- prestanka uživanja utvrđenih prava.

A u članu 12. istog poglavlja propisano je da nadležne vlasti će osigurati da zakoni i drugi akti, te mehanizmi koji se odnose na pristup i korištenje socijalne zaštite nisu diskriminirajući po osnovu spola, bilo direktno ili indirektno.

Istim Zakonom, u poglavlju XII «Statističke evidencije» u članu 18. propisuje da svi statistički podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u državnim organima na svim nivoima, javnim službama i ustanovama, državnim i privatnim preduzećima i ostalim subjektima moraju biti prikazani po spolu. Statistički podaci i informacije, koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju, u skladu sa stavom 1. ovog člana moraju biti sastavni dio statističke evidencije i dostupni javnosti.

Odredbama člana 21, poglavlje XV «Obaveze vlasti» utvrđeno je da nadležni organi vlasti će na svim nivoima preduzeti sve odgovarajuće i potrebne mjere radi provođenja odredbi propisanih ovim Zakonom po oblastima, uključujući, ali ne ograničavajući se na:

- donošenje programa mjera radi postizanja jednakosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti;
- donošenje novih, ili izmjenu postojećih zakona radi usklađivanja s odredbama ovog Zakona;
- osigurati sudsku zaštitu, kako građansku, tako i krivičnu, u svim slučajevima povrede odredbi ovog Zakona;
- osigurati vođenje statističkih podataka razvrstanih po spolu u svim privrednim subjektima, privatnim i državnim preduzećima, državnim i javnim organizacijama i institucijama kao i pristup ovim informacijama.

U cilju ujednačavanja i djelotvornije mreže socijalne sigurnosti za najsiromašnije i najugroženije potrebno je donijeti odluku o minimalnom jedinstvenom iznosu materijalne pomoći u Federaciji sa kriterijima za dodjelu.

Jačanje statistike u ovoj oblasti moguće je postići usvajanjem Pravilnika o sadržaju, obavezi i načinu vođenja jedinstvene matične evidencije korisnika prava socijalne zaštite u Federaciji.

U sistemu socijalne zaštite potrebno je jačanje lokalnih zajednica putem Centara za socijalni rad, većim ulaganjem u razvoj lokalnih službi, edukacijom kadrova, usvajanjem normativa i standarda u radu, vršenjem stalne revizije korisnika u saradnji sa lokalnom zajednicom.

Reformisati organizaciju ustanova socijalne zaštite i razvijati alternativne oblike zbrinjavanja u cilju efikasnijeg i aktivnijeg djelovanja institucija socijalne zaštite.

Uspostaviti novu bazu podataka za praćenje korisnika socijalne zaštite sa ciljem utvrđivanja stvarnog stanja socijalne ugroženosti stanovništva i uspostave nove socioekonomske statistike na prostoru Federacije u cilju racionalizacije i veće efikasnosti sistema socijalne zaštite.

Osigurati da informacije o korisnicima budu dostupne na jednom mjestu što će ojačati statistiku i sposobnost definisanja odgovarajućih politika.

Kontinuirano vršiti reviziju postojećih korisnika socijalne zaštite čime bi se postigla veća efikasnost i racionalizacija funkcionisanja sistema.

Uspostaviti veću uvezanost socijalne zaštite sa zdravstvenom zaštitom, obrazovanjem, pravosuđem, lokalnom policijom i finansijskim sektorom u cilju efikasnijeg djelovanja.

Potrebno je obezbijediti poboljšanje materijalnog položaja korisnika socijalne i dječje zaštite

OSTVARIVANJE PRAVA ZAŠTITE PORODICE SA DJECOM U KANTONU SARAJEVO-BUDŽETSKA 2004. GODINA

Federalnim zakonom o socijalnoj zaštiti i zaštiti porodice sa djecom («Sl. novine F BiH, broj 36/99) propisano je da se iznosi novčanih i drugih davanja, uvjeti i postupak za ostvarivanje tih prava i njihovo korištenje (čl. 19) utvrđuju propisima Kantona a u skladu sa raspoloživim budžetskim sredstvima.

Zakon o socijalnoj zaštiti i zaštiti porodice sa djecom («Službene novine Kantona», broj 16/02 i 8/03).

Prava zaštite porodice sa djecom su:

- dodatak za djecu;

- naknada umjesto plaće ženi-majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta;
- novčana naknada za vrijeme trudnoće i porođaja žene-majke koja nije u radnom odnosu;
- jednokratna naknada za opremu novorođenog djeteta;
- naknada u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke –dojilje;
- i smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja.

**Budžet Kantona za 2004. godinu iznosi 489.505.014 KM.
Za prvih šest mjeseci utrošeno je 222.383.868 KM što iznosi 45,43%.**

Kantonalno ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice u 2004. godini raspolaže 61.254.000 KM.
Za prvih šest mjeseci utrošeno je 28.455.195 KM što iznosi 46,45%, a za oblast zaštite porodice sa djecom planirana sredstva iznose 25.650 KM.
Za šest mjeseci utrošeno je 12.217.942 KM što iznosi 47,63 %.

ANALIZA KORISNIKA IZ OBLASTI ZAŠTITE PORODICE SA DJECOM NA KANTONU SARAJEVO

PREGLED BROJA KORISNIKA ZA PERIOD OD 01.01.2004.-30.06.2004. GODINE

PORODICE KORISNICI DJEČIJEG DODATKA- 18.320 KORISNIKA

DJECA KORISNIKA DJEČIJEG DODATKA U IZNOSU OD 28 KM- 19.013

DJECA KORISNIKA UVEĆANOG DJEČIJEG DODATKA U IZNOSU OD 42 KM- 13.205

UKUPAN BROJ DJECE KORISNIKA DJEČIJEG DODATKA -32.218

KORISNICI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE ZA DJECU KOJA PRIMAJU DJEČIJI DODATAK U IZNOSU OD 20 KM- 240

KORISNICI NAKNADE PLAĆE ŽENI-MAJCI U RADNOM ODNOSU U IZNOSU OD 342 KM – 1.035

KORISNICE NOVAČANE POMOĆI ŽENI-MAJCI KOJA NIJE U RADNOM ODNOSU U IZNOSU OD 114 KM –1.817

JEDNOKRATNU POMOĆ ZA OPREMU NOVOROĐENOG DJETETA- 90 KORISNIKA

KORISNICI DODATNE ISHRANE ZA MEJKE ILI PREHRANA ZA DIJETE U IZNOSU OD 46 KM – 484 KORISNIKA

KORISNICI SUBVENCIJE TROŠKOVA BORAVKA DJECE U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA –350

PREGLED REALIZOVANIH SREDSTAVA PO OSNOVU ZAŠTITE PORODICE SA DJECOM ZA PERIOD 01.01.2004. DO 30.06.2004. GODINE

REALIZOVANA SREDSTVA ZA ZAŠTITU PORODICE SA DJECOM-2,030.791 KM.

OD TOGA ZA POMOĆ MAJKAMA ILI DODATNA HRANA-24.001 KM

SUBVENCIJA OBDANIŠTA-34.397 KM.

OSNOVNI DJEČIJI DODATAK U IZNOSU OD 28 KM IZNOSI 537.110 KM.

UVEĆANI DJEČIJI DODATAK U IZNOSU OD 42 KM IZNOSI 559.986 KM.

REALIZOVANA SREDSTVA ZA DJEČIJI DODATAK-1.097.096

REALIZOVANA SREDSTVA ZA ZDAVSTVENU ZAŠTITU-6.940 KM

REALIZOVANA SREDSTVA ZA NAKNADU PLAĆE ŽENI-MAJCI U RADNOM ODNOSU -661.429

REALIZOVANA SREDSTVA ZA NOVČANU POMOĆ ŽENI-MAJCI KOJA NIJE U RADNOM ODNOSU -228.681

REALIZOVANA SREDSTVA ZA JEDNOKRATNU POMOĆ ZA OPREMU NOVOROĐENOG DJETETA -18.308

U evidenciji koja se vodi u oblasti zaštite porodice sa djecom nedostaje broj primljenih zahtjeva, ukupan broj korisnika i broj korisnika prema spolu. Potrebno je uspostaviti bazu podataka za praćenje korisnika dječje zaštite kao i stalno praćenje stvarnog stanja ugroženosti porodice i djece.

Napomena:

Polazeći od velikog značaja porodice i vaspitanja djece jedan od ciljeva strategije jeste uspostavljanje, dalje razvijanje i unapređivanje sistema zaštite porodice sa djecom. Ovaj cilj treba se postići obezbjeđenjem realno ostvarivih oblika zaštite, odnosno osnovnih prava porodice sa djecom.

Najznačajniji oblici zaštite porodice sa djecom u F BiH utvrđeni su federalnim i kantonalnim zakonskim propisima:

- **Dodatak na djecu-ostvaruje se samo na području Kantona Sarajevo, ostali Kantoni ne isplaćuju sredstva za dodatak na djecu;**
- **Naknada umjesto plate ženi-majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje sa posla radi njege djeteta, i novčana naknada ženi-majci koja nije u radnom odnosu.**

Preporuke

U ovoj oblasti potrebno je :

- **razvijati i snažno podržavati alternativne oblike zbrinjavanja, prije svega smještaj u hraniteljske porodice, dnevne i poludnevne centre, kao humaniji i jeftiniji oblik zbrinjavanja djece bez roditeljskog**

staranja i djece sa posebnim potrebama u odnosu na institucionalno zbrinjavanje;

- u F BiH, u vezi sa poboljšanjem zaštite djeteta nužno je izmijeniti slijedeće zakone: Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona F BiH, izvršiti izmjenu Zakona o pripadnosti javnih prihoda i finansiranju Federacije BiH, izvršiti izmjene federalnog i kantonalnih zakona o unutrašnjim poslovima, kako bi se uspostavio sistem adekvatne socijalne zaštite djece i definisao status dječije zaštite u različitim sektorima, osiguralo finansiranje sistema, unaprijedio kazneni sistem za kršenje prava djeteta i porodice, kao i omogućilo školovanje i zdravstveno zbrinjavanje invalidne djece;
- uspostaviti bazu podataka za praćenje korisnika dječije zaštite u F BiH, prema evropskim standardima uz stalno praćenje ugroženosti porodice i djece čime bi se postigla racionalizacija i veća efikasnost sistema dječije zaštite i dostupnost informacija o korisnicima na jednom mjestu, što jača statistiku i kapacitet za definisanje odgovarajućih politika;
- definisati porodičnu politiku da se unaprijedi kvalitet života u porodici kao osnovnoj jedinici društva, a najznačajnije mjere su dječiji dodatak, poreske olakšice, plaćeni porodiljski i roditeljski dopusti i porodične usluge u cilju afirmacije porodice kao primarnog nosioca dječije zaštite;

OSTVARIVANJE PRAVA SOCIJALNE ZAŠTITE U OPĆINI CENTAR SARAJEVO-BUDŽETSKA 2004. GODINA

U Budžetu Općine Centar za 2004. godinu za oblast socijalne zaštite izdvojeno je 180.000 KM.

Od toga za užine učenika osnovnih škola u statusu socijalne potrebe planirano je 100.000 KM.

Za period od 01.01. do 30.06.2004. godine utrošeno je 50.473 KM što čini 50,47 %, i to za svih 845 djece za koje je škola podnijela zahtjeve.

Od ovih 845 djece, 396 je ženskog spola a 449 muškog spola.

Za jednokratnu novčanu pomoć u Budžetu je planirano 60.000 KM. Za prvih šest mjeseci utrošeno je 36.003 KM što čini 60% za 173 osobe, od kojih su 66 muškog spola a 107 ženskog spola.

Za troškove smještaja socijalno ugroženih lica Budžetom je planirano 20.000 KM. Za prvih šest mjeseci utrošeno je 6.400 KM što čini 32%, za 21 lice, i to 10 muškog spola i 11 ženskog spola.

Evidenciju Općine Centar Sarajevo iz oblasti ostvarivanja prava socijalne zaštite potrebno je upotpuniti sa brojem ukupno primljenih zahtjeva.

SLUŽBENE EVIDENCIJE

Službena evidencija Centra za socijalni rad o broju korisnika i realizovanim sredstvima, iz oblasti socijalne zaštite.

Službena evidencija Ministarstva za rad, socijalna pitanja, izbjegla i raseljena lica Kantona Sarajevo o broju korisnika i realizovanim sredstvima iz oblasti zaštite porodice sa djecom.

Službena evidencija Općinske Službe za upravu za rad, zdravstvo, socijalna pitanja, izbjegla i raseljena lica o broju korisnika i realizovanim sredstvima iz oblasti socijalne zaštite.

Primjer br. 3

GENDER ANALIZA BUDŽETA FEDERACIJE BIH, BUDŽETA KANTONA SARAJEVO I BUDŽETA OPĆINE CENTAR SARAJEVO / u dijelu koji se odnosi na oblast rada i zapošljavanja/

U ovom dijelu će se, sa **g e n d e r a s p e k t a**, analizirati politika u oblasti rada i zapošljavanja kao i socijalne sigurnosti nezaposlenih **u budžetima Federacije BIH i Kantona Sarajevo, kao i općine Centar Sarajevo.**

S obzirom na BIH specifičnosti da se dio javnih prihoda - **u ovom slučaju doprinos za zadovoljavanje potreba iz oblasti zapošljavanja prikupljen u Federaciji BIH** - ne uplaćuje u budžete već Federalnom zavodu i kantonalnim službama za zapošljavanje to su ovom analizom, pored budžeta, obuhvaćene i **finansijski planovi i aktivnosti Federalnog zavoda za zapošljavanje i Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo preko kojih se, najvećim dijelom, realizuje politika u ovoj oblasti.**

I PRAVO NA RAD

Ustavom BIH utvrđeno je da će Bosna i Hercegovina i oba entiteta osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda.

-U Ustavu BIH stoji: «Uživanje prava i sloboda predviđenih u međunarodnim sporazumima osigurano je svim licima u BIH **bez diskriminacije po bilo kom osnovu** kao što je **spol**, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status».

-Pravo na rad garantovano je Općom deklaracijom o ljudskim pravima koja u članu 23. kaže:

- 1.Svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zaposlenja, na pravične i povoljne uslove rada i zaštitu od nezaposlenosti.
- 2.Svako, bez razlike, ima pravo na jednaku plaću za isti rad.
- 3.Svako ko radi ima pravo na pravičnu i povoljnu naplatu koja njemu i njegovoj porodici osigurava egzistenciju koja priliči ljudskom dostojanstvu i koja se, po potrebi, dopunjuje drugim sredstvima socijalne zaštite.
- 4.Svako ima pravo da radi zaštite svojih interesa obrazuje sindikate i da stupa u njih.

-Pravo na rad normirano je i Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima koji u članovima 6. i 7. govori o pravu na rad koje ima svako lice, na mogućnost zarađivanja kroz slobodno izabran ili prihvaćen rad kao i o pravu na pravičnu zaradu i jednaku nagradu za rad iste vrijednosti bez ikakve razlike, a posebno žene moraju da imaju garanciju da uslovi njihovog rada nisu gori od uslova koje koriste muškarci i da primaju istu nagradu kao oni za isti rad.

Kako su ove međunarodno prihvaćene konvencije integralni dio Ustava BIH sve njihove odredbe trebaju biti pretočene u zakonsku regulativu u skladu sa nadležnostima utvrđenim Ustavom BIH, odnosno Ustavom Federacije BIH.

USTAVOM FEDERACIJE BIH, u članu 2 utvrđeno je da sve osobe na teritoriji Federacije uživaju pravo slobode na rad.

ZAKONOM O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U BIH u članu 2. utvrđeno je da se »**puna ravnopravnost spolova garantira u svim sferama društva**, a naročito u oblasti obrazovanja, ekonomiji, **zapošljavanju i radu**, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnom životu i medijima, bez obzira na bračno i porodično stanje.

Zakon propisuje **ravnopravnost po osnovu spola u procesu zapošljavanja, te da je u suprotnosti sa Zakonom svaka diskriminacija na osnovu spola u procesu ponude zapošljavanja, otvorenog oglasa, postupku popune radnih mjesta, radnog odnosa i otkaza**, što je detaljnije razrađeno članovima 8 i 9 Zakona. Zakon propisuje **jednaka prava pristupa ekonomskom poslovanju bez obzira na spol, uključujući i žene na selu**, odnosno jednak tretman u pristupu svim ekonomskim resursima, privatizaciji, pristupu i korištenju kredita i drugih oblika finansijske pomoći, dozvola i registracija za poslovanje kao i uslova za njihovo dobijanje (član 10. Zakona).

OSNOVNI POKAZATELJI STANJA ZAPOSLENOSTI/NEZAPOSLENOSTI

Stanje zaposlenosti u Federaciji BIH je nezadovoljavajuće. Proces tranzicije vlasništva iz društvenog u državno, odnosno iz državnog u privatno, uvođenje tržišnih odnosa u privređivanje rezultirao je **nepovoljnim stanjem u oblasti rada i zapošljavanja**.

Dosadašnji tok privatizacije, uz ratna pustošenja, doveo je do propadanja ili stagniranja velikog broja ranijih firmi u kojima veliki broj radnika ostaje bez posla ili mjesecima, pa i godinama, ne primaju plaće niti im se uplaćuju doprinosi za penziona, zdravstveno i osiguranje od nezaposlenosti. Veliki broj radnika našao se na tzv. čekanju posla ili na birou kao nezaposleni.

Prosječna stopa nezaposlenosti u novembru 2004. godine iznosi 45,4%.

Prema podacima Federalnog zavoda za zapošljavanje od 1,635 miliona radno aktivnih stanovnika u Federaciji BIH u septembru 2004. godine broj zaposlenih iznosio je 389.119 lica od kojih su 143.969 ili 37% žene, **što ukazuje na nepovoljniji položaj žena u zapošljavanju**.

U oktobru 2004. godine Zavod bilježi 323.537 registrovanih nezaposlenih lica od kojih **149.265 su žene ili preko 46%.**

Na znatno povećan nivo nezaposlenosti uticalo je i kontinuirano otpuštanje znatnog broja zaposlenih u Vojsci Federacije radi njenog smanjenja. Od ukupnog broja nezaposlenih 62.227 su demobilisana vojna lica.

Međutim, treba reći da se problem nezaposlenosti donekle ublažava radom "na crno" ,tj. bez prijavljivanja na penziona i zdravstveno osiguranje i bez uplate doprinosa i poreza na plaće, tako da statistički podaci ne izražavaju stvarno stanje nezaposlenosti

Ako znamo da u Federaciji BiH žene čine oko 60% radno-aktivnog stanovništva te da od ukupnog broja zaposlenih samo 37% čine žene a da su od ukupnog broja nezaposlenih 46% žene može se zaključiti da je u Federaciji BiH g e n d e r j e d n a k o s t u g r o ž e n a .

Slična situacija je i u Kantonu Sarajevo gdje, prema podacima Kantonalne Službe za zapošljavanje od oko 400.000 stanovnika 53,2% čine žene .Radno aktivno stanovništvo broji 281.467, međutim, **zaposlenih je samo 125.624, a nezaposlenih na evidenciji Kantonalne Službe za zapošljavanje 63.425 od kojih većinu od 38.077, odnosno preko 60% čine žene.**

U općini Centar imamo povoljniju situaciju gdje od 67.993 stanovnika radno aktivnih je 46.500, a zaposlenih 42.666 lica. **Stopa nezaposlenosti iznosi 13,8%. Na evidenciji Službe za zapošljavanje je 6.846 nezaposlenih lica, od kojih su 4.253 ili 62% žene.**

Zaposleni imaju pravo da za svoj rad budu plaćeni dovoljno za osiguranje normalnog življenja. Za žene treba osigurati jednako plaćanje za jednak rad.

Prosječna mjesečna isplaćena neto plaća u Federaciji BiH za septembar iznosi 534,36 KM, a u Kantonu Sarajevo 655,49. Kako nema podataka o isplaćenim plaćama po spolu to se ne može ocijeniti da li ima ili nema diskriminacije prema ženama. Pojedinačni slučajevi različitog plaćanja žena i muškaraca za isti rad govore da je ipak ima.

Mnoge firme danas nisu u mogućnosti da zaposlenim isplaćuju adekvatnu plaću za njihov rad, već im se isplaćuje tzv. minimalna plaća koja iznosi 55% od prosječne plaće.

ANALIZA ZAKONSKE REGULATIVE

1. Zakonom o radu (Sl.novine Federacije BiH br.43/99,32/00 i 29/03) su na jednak način ,bez obzira na spol, tretirana prava i obaveze po osnovu rada:

- Zaposlenje,odnosno radni odnos, **zasniva se na osnovu ugovora o radu** koji zaključuju poslodavac i zaposlenik bez obzira na spol.

- Lice koje traži zaposlenje,kao i lice koje se zaposli,**ne može biti stavljeno u nepovoljniji položaj zbog** rase,boje kože, **spola**, jezika,vjere,političkog i drugog mišljenja,nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili kakve druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u sindikatu, tjelesnih i duševnih poteškoća u pogledu angažiranja,obrazovanja, unapređenja, uslova i zahtjeva rada, otkazivanja ugovora o radu ili drugih pitanja koja proističu iz radnog odnosa-član 5. Zakona .

- Izuzetno, Zakonom je **žena zaštićena od rada pod zemljom (u rudnicima)**, osim u izuzetnim prilikama koje su utvrđene Zakonom.

- Zakon zabranjuje zasnivanje radnog odnosa sa **licem koje nije navršilo 15 godina,bez obzira na spol.**Zakonom su na jedinstven način zaštićeni maloljetnici ,odnosno lica između 15 i 18 godina.

- **Otkaz ugovora poslodavac daje po jednakim uslovima**, bez obzira na spol.

- *Pitanje plaće,naknade plaće,kao i zaštite plaće i naknade Zakonom je riješeno na jedinstven način za oba spola.*

- Posebno je naglašena **zaštita materinstva** tako da **poslodavac ne može odbiti da zaposli ženu zbog njene trudnoće niti joj zbog toga otkazati ugovor o radu**, odnosno rasporediti je na druge poslove osim kad je to u njenom interesu i uz njen pristanak.

- Za vrijeme trudnoće,porođaja i njege djeteta žena **ima pravo na porođajno odsustvo u trajanju od jedne godine neprekidno uz naknadu plaće,u skladu sa kantonalnim propisom**,a žena može da ode na porođajno odsustvo 28 dana prije očekivanog porođaja.

- Ako nakon korištenja porođajnog odsustva **žena radi puno radno vrijeme** ima pravo da odsustvuje s posla dva puta dnevno po sat vremena radi dojenja djeteta dok dijete ne navrší jednu godinu.

- Nakon isteka porođajnog odsustva žena **ima pravo da radi polovinu radnog vremena** dok dijete ne navrší jednu godinu ,a ako su u pitanju blizanci,trojke ili više djece ovo **pravo se produžava dok djeca ne navršé dvije godine.**

- Ovo pravo **može koristiti i zaposlenik-otac** ako žena radi puno radno vrijeme.

- Ako je djetetu,po nalazu ljekara, potrebna pojačana njega kad dijete navrší godinu dana **jedan od roditelja ima pravo da radi polovinu punog radnog vremena dok dijete ne navrší tri godine.** Za vrijeme rada sa polovinom radnog vremena zaposlenik ima pravo na naknadu plaće za polovinu radnog vremena koje ne radi. Naknada plaće za period porođajnog odsustva isplaćuje se iz kantonalnog Budžeta, prema propisima Kantona a poslodavac može,također,isplaćivati dio naknade u skladu sa njegovim aktima.

- **Prestanak radnog odnosa (ugovora o radu) riješen je,također, na jedinstven način.**

- Jedan od slučajeva kada prestaje ugovor o radu (što je i uslov za penzionisanje) je kad zaposlenik napuni 65 godina života i najmanje 20 godina staža osiguranja,odnosno kad navrší 40 godina staža osiguranja ,ako se poslodavac i zaposleni drugačije ne dogovore.

Uz ovo treba reći da je Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju omogućeno u prelaznom periodu, do kraja 2005.godine, **da se zaposlenik žena može penzionisati sa 55 godina života** (muškarac sa 60) **i 30 godina staža** (muškarac 35), uz adekvatno umanjenje penzijske osnove za godine koje im nedostaju do uslova utvrđenih za punu penziju.

2. Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba u Federaciji BIH (Sl.novine F BIH br.41/2001) kako u mjerama za ostvarivanje i održavanje više stope zaposlenosti i poboljšanje strukture zaposlenih ,tako i u odredbama o osiguranju za slučaj nezaposlenosti i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih lica,odnosno ostvarivanju prava po osnovu nezaposlenosti,također, **ne pravi nikakve razlike u odnosu na spol.**

- **Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih lica u Kantonu Sarajevo** (Sl.novine Kantona Sarajevo br.4/2004) moglo bi se reći da je prepoznat problem nedovoljnog zapošljavanja žena pa je predviđeno da **Godišnji program mjera** koje se u Kantonu poduzimaju u cilju provođenja pojedinačnih,konkretnih vidova podsticanja zapošljavanja,koji donosi Vlada Kantona, u podsticajnim mjerama ,između ostalih, sadrži i **subvencioniranje dijela ili svih obaveza prema javnim prihodima pri zapošljavanju lica sa invaliditetom, žena ,pripravnika,volontera i drugih teško uposlivih kategorija.** Inače, sve druge mjere za podsticanje zapošljavanja na jednak način tretiraju oba pola.

3. Istu situaciju imamo i sa odredbama **Zakona o zaštiti na radu.**

Analizom zakonske regulative iz oblasti rada i zapošljavanja u Federaciji BIH moglo bi se zaključiti **da zakonska rješenja obezbjeđuju ravnopravnost po osnovu spola,bolje reći da zakonska rješenja nisu prepreka ostvarivanju ravnopravnosti po spolnoj pripadnosti.**

Međutim, potpunija analiza **primjene zakona** pokazala bi stvarno stanje stvari jer se svakodnevno susrećemo sa diskriminacijom žena kako pri zasnivanju radnog odnosa

i zapošljavanjem na crno» ili otkazivanjem ugovora o radu, posebno ženama u trudnoći, tako i sa razlikama u vrednovanju i nižim vrednovanjem rada žena, sa nemogućnosti ostvarivanja naknade plaće za vrijeme porođajnog odsustva u nekim kantonima i sl.

Po sagledavanju zakona u oblasti rada i zapošljavanju daju se slijedeći prijedlozi:

1. Sve razmatrane zakone potrebno je u potpunosti uskladiti sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova u BIH, a način izražavanja u zakonima prilagoditi gender jednakosti tako da se iz formulacija vidi da se radi o oba spola.

2. Zakonom o radu, ili posebnim zakonom, treba propisati osnivanje posebnog Fonda za zbrinjavanje zaposlenih koji u procesu privatizacije ostaju bez posla među kojima je i priličan broj žena. Za ovu namjenu treba usmjeriti dio sredstava ostvarenih kroz proces privatizacije.

3. Zakonom o radu treba propisati najnižu plaću u Federaciji BIH (60% od prosječne neto plaće isplaćene u Federaciji u posljednja tri mjeseca) kako bi se zagarantovala donja granica egzistencije ugroženih radnika, među kojima i veliki broj žena, koji ne mogu iz minimalne plaće osigurati osnovne potrebe svoje porodice.

4. Cjelovito analizirati ostvarivanje zakonom o radu utvrđenog prava na porođajno odsustvo, s obzirom da neki kantoni nisu propisima uredili ovo pravo ili da prava nisu u potpunosti uređena u skladu sa Konvencijom br.103, što ima za posljedicu diskriminaciju žena i kršenje prava žena na zaštitu u toku porođajnog odsustva;

Primjer br. 4

Razmatranje budžeta sa **g e n d e r a s p e k t a** ima za cilj da sagleda **da li su javni rashodi locirani na način da promovišu g e n d e r j e d n a k o s t**. **G e n d e r s e n z i t i v n i b u d ž e t i s u važan instrument na osnovu kojeg vlade pokazuju svoju odgovornost prema ravnopravnosti spolova.**

BUDŽET FEDERACIJE BIH ZA 2004.GODINU

Budžet Federacije za 2004.godinu planiran je u iznosu od 1,250 miliona KM.

U Budžetu Federacije za 2004.godinu za oblast rada i zapošljavanja iz nadležnosti Federacije, **nema posebno namjenjenih sredstava, s obzirom da se ova oblast finansira preko Federalnog Zavoda za zapošljavanje.**

U tekućim rashodima postoji stavka od 33,10 miliona **za otpremnine viška zaposlenih**, koja se uglavnom odnosi na isplatu otpremnina za otpuštene iz Vojske Federacije i Ministarstva odbrane kao i 15,92 miliona za bruto plaće u III mjesecu 2004 pošto je kasnio proces njihovog otpuštanja.

U tekućim transferima predviđena je stavka od 150.000 KM **za Ekonomsko-socijalno vijeće** čijom aktivnošću bi trebalo usaglašavati interese poslodavca i zaposlenika.

Međutim, u okviru prilično visokih sredstava **od preko 105.538.000 KM namjenjenih za bruto plaće i naknade zaposlenih u državnoj upravi, pravosuđu i ostalim korisnicima** (osim Vojske Federacije sa Ministarstvom odbrane i Obavještajno sigurnosne službe Federacije BIH) finansira se veliki broj zaposlenih za koje Budžet iskazuje samo ukupan broj dok nemamo podatke po spolu, vjerovatno se i ne prate.

Isto tako nemamo ni podatke po spolu za **priličan broj rukovodećih radnika u državnoj službi**. Istina ovo nisu pitanja koja se tiču samo Budžeta ali ih je potrebno imati ptilikom donošenja Budžeta da bi se znalo u kojoj mjeri Vlada Federacije BIH

prilikom pripremanja Budžeta i predlaganja Parlamentu na usvajanje **obezbjeduje da javni rashodi budu jednako dostupni pripadnicima oba spola.**

BUDŽET KANTONA SARAJEVO /rebalansiran u novembru 2004. godine/.

Budžet Kantona Sarajevo za 2004.godinu iznosi 489,5 miliona KM.

U Budžetu Kantona Sarajevo za 2004.godinu nema sredstava direktno namjenjenih za oblast zapošljavanja.

Međutim, sigurno je da Budžet doprinosi povećanju zaposlenosti finansiranjem podsticaja razvoja turizma, industrije i energetike, poljoprivrede i stočarstva u ukupnom iznosu od 4,1 miliona KM, te ulaganjima u programe sanacije i hitnih opravki stambenih zgrada u iznosu od oko 10,8 miliona, za nabavku stanova za borbe i djecu bez oba roditelja 4,1 milion, za rekonstrukciju saobraćajnica i uređenje saobraćaja preko 6,5 miliona, za izgradnju i rekonstrukciju javnih zdravstvenih ustanova 3,7 miliona itd, što se

odražava na zaposlenost iskazanu kroz podatke o ukupno zaposlenim date u prethodnom dijelu. **Svi ovi, veoma korisni programi, nemaju gender pristup ni u sadržini a ni u njihovoj realizaciji.**

Kao i kod Federacije i ovdje treba reći da se velika sredstva Budžeta Kantona Sarajevo od oko 166,6 miliona izdvajaju za bruto plaće i naknade zaposlenih, kao i doprinose poslodavca (bez visokog obrazovanja), a da pri tome nema objavljenih podataka o ukupnom broju zaposlenih kod korisnika Budžeta, **a ni o njihovoj spolnoj strukturi**, što se ni ne prati, tako da se ne može ocijeniti da li je Vlada Kantona omogućila da budžetska sredstva budu jednako dostupna pripadnicima oba spola.

BUDŽET OPĆINE CENTAR SARAJEVO

Budžet općine Centar Sarajevo za 2004.godinu iznosi 25,346 miliona KM.

U Budžetu općine Centar Sarajevo **nema direktnih ulaganja za zapošljavanje**, ali ima posrednih efekata kroz finansiranje rekonstrukcije i investicionog održavanja od oko 1,4 miliona, stambeno kreditiranje mladih i podsticaje razvoju poljoprivrede 300 hiljada itd.

Također značajna sredstva od oko 4,5 miliona izdvajaju se za plaće i naknade troškova zaposlenih a da nema podataka o njihovoj spolnoj strukturi.

Za Budžet Federacije, Budžet Kantona Sarajevo i Budžet općine Centar Sarajevo za 2005.godinu se predlaže:

1. Da se svi programi i aktivnosti koje se finansiraju iz budžeta prilikom pripremanja sagledavaju i sa gender aspekta i ugrađujući u njih gender komponentu obezbjedi jednaka dostupnost predviđenih sredstava pripadnicima oba spola.
2. Da se prilikom pripremanja budžeta obezbjede podaci o zaposlenim u upravi, pravosuđu i ostalim korisnicima sredstava po spolu, ukupno i po pojedinim korisnicima;
3. Da se prilikom izvršavanja obaveze o smanjenju broja zaposlenih u tzv. javnim službama, na osnovu stvarnih podataka, višak zaposlenih sagledava kroz gender jednakopravnost s obzirom da postoji realna opasnost od diskriminacije žena;
3. Da se prilikom utvrđivanja viška zaposlenih osigura zaštita samohranih majki, kao i majki na porodiljskom bolovanju;

FINANSIJSKI PLANovi U OBLASTI ZAPOŠLJAVANJA U FEDERACIJI ZA 2004.godinu

Osnovni prihodi za oblast zapošljavanja u Federaciji BiH potiču **iz doprinosa za osiguranje od nezaposlenosti koji se uplaćuje prilikom isplata plaća zaposlenim u visini od 2,5% na bruto plaće.**

Sredstva ovog doprinosa dijele se na Federalni zavod za zapošljavanje 30% i kantonalne službe za zapošljavanje 70%.

Prema podacima Federalnog Zavoda za zapošljavanje u Federaciji je u septembru 2004.godine bilo **389.119 zaposlenih i 323.537 nezaposlenih osoba.** Nedovoljan broj zaposlenih, od kojih priličan dio plaću ne prima svaki mjesec, pa čak ni mjesecima, ne može izdvojiti i uplatiti dovoljno sredstava za rješavanje osnovnih egzistencijalnih problema armije nezaposlenih.

Za 2004.godinu planirana su **ukupna sredstva za oblast zapošljavanja u Federaciji BiH u iznosu od 119,5 miliona od čega iz doprinosa 74,4 miliona .**

Uz ova sredstva na raspolaganju su i kamate i otplate datih kredita, kamate na depozite, takse na izdavanje radnih dozvola stranim državljanima i prilično visoka prenesena sredstva od 33,5 miliona, neutrošena u 2003.godini.

Planirano je da se ukupna sredstva koja će se izdvojiti za osiguranje od nezaposlenosti u 2004.godini usmjere na:

1. ostvarivanje materijalne i socijalne sigurnosti nezaposlenih lica 26,6 miliona i to:
  - za novčanu naknadu za preko 4.000 nezaposlenih lica 15,1 milion;
  - za zdravstveno osiguranje 177.596 nezaposlenih lica 10,2 milion;
  - za penziono osiguranje nezaposlenih lica 1,3 miliona.
2. subvencije javnim i privatnim firmama 12,6 miliona.
3. kreditna sredstva za podsticaj zapošljavanja 60,7 miliona.
4. rashodi Fed.zavoda i službi za zapošljavanje ukupno 17,0 miliona
5. nabavka opreme i poslovnog prostora i sredstva rezerve 2,4 miliona.

Na osnovu raspoloživih podataka ne može se zaključiti da li su prilikom planiranja sredstava za navedene namjene potrebe sagledane sa gender aspekta, niti da su sredstva planirana na osnovu gender statistike korisnika. Upitno je da li takva statistika i postoji.

Izvršavanje ovih finansijskih planova odvija se preko Federalnog zavoda i kantonalnih službi za zapošljavanje, koje u opštinama formiraju svoje biroe za zapošljavanje.

FINANSIJSKI PLAN FEDERALNOG ZAVODA ZA ZAPOŠLJAVANJE ZA 2004.godinu

Federalni Zavod za zapošljavanje, između ostalog, ima u nadležnost da **prati i predlaže mjere za unapređenje zapošljavanja i socijalne sigurnosti nezaposlenih lica, kao i da prati i osigurava provođenje utvrđene politike i mjera u oblasti rada i zapošljavanja na teritoriji Federacije** i o tome obavještava nadležna tijela Federacije.

Federalni zavod za zapošljavanje svoje funkcije ostvaruje :

- obezbjeđivanjem dijela sredstava kantonalnim službama radi ravnomjernog ostvarivanja materijalne i socijalne sigurnosti za vrijeme nezaposlenosti u Federaciji;
- mjerama aktivne politike zapošljavanja- finansiranjem programa za tržište rada /stručna obuka, dokvalifikacija i prekvalifikacija, profesionalna orijentacija itd/;
- posredovanjem u zapošljavanju, na koji način je u 2003.godini u Federaciji zaposleno 24.504 lica ili prosječno mjesečno 2042 lica;

Posebno su značajni dva projekta koje je Zavod pokrenuo u 2003.godini i to:

- Program podsticanja zapošljavanja mladih osoba sa visokom stručnom spremom bez radnog iskustva koje su prijavljene na evidenciju Službe za zapošljavanje. Program će trajati tri godine.

- Projekat podsticajnih mjera za zapošljavanje u poljoprivredi na osnovu kojeg će se radno angažovati 460 domaćinstava.

Ni jednom od ovih projekata nije prethodila analiza sa gender aspekta tako da ni sami programi nemaju taj uklon.

Federalni zavod za zapošljavanje **sarađuje sa službama za zapošljavanje** i drugim kantonalnim tijelima nadležnim za rad i zapošljavanje u izradi i realizaciji okvirnih programa zapošljavanja od interesa za Federaciju i mjera za njihovu realizaciju.

Polazeći od obaveza iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BIH-član 2.sve programe i mjere trebalo bi pripremati i realizovati tako da se omogući jednak pristup sredstvima.

Finansijskim planom za 2004.godinu /rebalans/ Federalni Zavod za zapošljavanje je za 2004.godinu planirao sredstva **u iznosu od 37,3 miliona** od kojih **21,6 miliona čine sredstva 30%-dio doprinosa**, a 7,7 su sredstva prenesena iz 2003.godine.

Planirana sredstva raspoređuju se pretežnim dijelom na:

- sredstva za programe dokvalifikacije,prekvalifikacije po zahtjevima tržišta u saradnji sa kantonalnim službama - 8,9 miliona;
- kreditna sredstva za podsticaj zapošljavanja - 7,6 miliona
- program poticanja zapošljavanja mladih-subvencije poslodavcima za neto plaće 1.200 mladih sa VSS bez radnog iskustva -7,0 miliona;
- program zapošljavanja u poljoprivredi-kreditiranjem-2,5 miliona;
- program mjera za socijalno zbrinjavanje zaposlenih koji će ostajati bez posla u procesu privatizacije, stečaja i likvidacije-uplata nedostajućeg doprinosa za zapošljavanje kako bi mogli primati naknadu, uplata doprinosa za PIO u cilju povezivanja radnog staža, isplate otpremnina ili stvaranje uslova za zapošljavanje u drugim firmama- 5,0 miliona;
- grantovi kantonalnim službama koje nemaju dovoljno sredstava za obezbjeđivanje materijalne sigurnosti nezaposlenih -1,2 miliona;
- sredstva za participaciju zapošljavanja preko vladinih i nevladinih organizacija - 0,12 miliona;
- rashodi za rad Federalnog zavoda za zapošljavanje ukupno - 3,2 miliona;
- nabavka opreme i adaptacija prostora i rezerva - 1,25 miliona itd.

Ni u jednoj od planiranih namjena **Zavod nije izdiferencirao problematiku po spolu niti se sredstva usmjeravaju na način da osigura g e n d e r j e d n a k o p r a v n o s t po spolu.**

Sve ovo ukazuje da Zakon o ravnopravnosti spolova ,još uvijek, nije shvaćen kao obaveza koju sve vlade i nadležni organi trebaju provoditi.

Bez ugrađivanja gender komponente u programe i mjere u oblasti zapošljavanja I socijalne sigurnosti nezaposlenih,koje su u nadležnosti Federalnog Zavoda za zapošljavanje Zakon ostaje mrtvo slovo na papiru.

Po podnošenju Izvještaja za 2004.godinu trebalo bi sagledati **da li je kroz izvršavanje ovog finansijskog plana vođeno računa o ravnomjernoj zastupljenosti oba spola u korištenju sredstava na osnovu podataka o stvarnom stanju.**

FINANSIJSKI PLAN SLUŽBE ZA ZAPOŠLJAVANJE KANTONA SARAJEVO ZA 2004.godinu

Javna ustanova Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo osnovana je Odlukom Skupštine Kantona iz 2001.godine.na osnovu federalnog zakona prema kojem su u nadležnosti kantonalnih službi :

- utvrđivanje prava licima za slučaj nezaposlenosti, u skladu sa zakonom;
- provođenje programa profesionalne orijentacije, obuke i prekvalifikacije nezaposlenih lica i njihovo ponovno zapošljavanje na odgovarajućim poslovima;
- prikupljanje podataka o nezaposlenim licima i dostavljanje istih Federalnom zavodu;
- izdavanje radnih dozvola stranim državljanima i licima bez državljanstva.

Skupština Kantona Sarajevo je u februaru, 2004. godine usvojila Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih lica u Kantonu Sarajevo kojim je nadležnost Kantonalne Službe proširena na:

- predlaganje mjera za podsticanje održavanja više stope zaposlenosti i poboljšanja strukture zaposlenih;
- provođenje utvrđene politike u oblasti zapošljavanja u Kantonu i kvartalno izvještavanje Vlade;
- praćenje, analiziranje i redovno informisanje javnosti o kretanjima u oblasti zapošljavanja;
- upravljanje sredstvima za osiguranje materijalne sigurnosti;
- vođenje svih potrebnih evidencija;
- redovno izvještavanje Vlade i Skupštine, itd.

Vlada Kantona predložila je, a Skupština Kantona Sarajevo usvojila **Program mjera za podsticanje i održavanje više stope zaposlenosti i poboljšanje strukture zaposlenih** u Kantonu Sarajevo za 2004. godinu.

Ovim Programom predviđaju se slijedeće mjere:

- kreditiranje programa samozapošljavanja, odnosno programa za mikro porodična preduzeća;
- finansiranje angažovanja pripravnika sa VSS i VŠS u firmama;
- finansiranje ili sufinansiranje prekvalifikacije i dokvalifikacije deficitarnih zanimanja prema potrebama tržišta rada;
- finansiranje i sufinansiranje pokretanja i razvoja preduzeća koja zapošljavaju lica sa težim invaliditetom kao i adaptacije prostora i nabavke opreme radi zapošljavanja lica sa težim invaliditetom;
- subvencioniranje dijela ili svih obaveza prema javnim prihodima pri zapošljavanju osoba sa invaliditetom;
- sufinansiranje programa javnih radova.

Može se uočiti da ovaj Program ne uzima u obzir stvarnu *gender* situaciju pa **ni u jednom segmentu mjera ne apostrofira problem zapošljavanja, odnosno nezaposlenosti žena, što može dovesti do diskriminacije po spolu u upotrebi javnih prihoda.**

Nije, čak, uključena ni mjera predviđena u Zakonu koja govori o subvencioniranju dijela ili svih obaveza prema javnim prihodima pri zapošljavanju žena.

Kako u toku pripreme ove analize Program rada sa Finansijskim planom Službe za zapošljavanje za 2004. godine još nije prihvaćen od Vlade Kantona to nam nije bio dostupan pa se nije moglo sagledati u kojoj mjeri taj Program respektuje činjenicu da od 63.425 nezaposlenih lica 60% čine žene kao i koje aktivnosti se planiraju da se ovaj problem prevazilazi.

Stoga se, na osnovu **Izvještaja Službe za zapošljavanje za 2003. godinu**, daje osvrt na strukturu prihoda i rashoda.

Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo **raspolagala je u 2003. godini sa 18,6 miliona KM od kojih 17,3 miliona ili 93,0% potiču iz doprinosa za osiguranje od nezaposlenosti.** Ostale prihode čine prihodi od povremenih i privremenih poslova, od radnih dozvola, kamata na kredite i na depozite.

Od 18,6 miliona planiranih sredstava u 2003.godini utrošeno je 14,1 milion za slijedeće namjene:

- redovna novčana naknada za 1.490 nezaposlenih lica prosječno u mjesecu 7,1 milion;
- novčana naknada po članu 143. iznosi 163 hiljade;
- zdravstvena zaštita za 30.085 nezaposlenih lica prosječno mjesečno 2,6 miliona;
- PIO za nezaposlene 182 hiljade;
- isplata nezaposlenim za privremene i povremene poslove 597 hiljada;
- za rad Službe za zapošljavanje i poreze 3,2 miliona;
- nabavka opreme 223 hiljade, itd.

Ni po jednoj namjeni ne daje se osvrt, niti podaci o strukturi korisnika sredstava po spolu što upućuje na zaključak da se takve evidencije i ne vode.

Prijedlozi za Federalni Zavod i Službu za zapošljavanje Kantona Sarajevo za osiguranje **g e n d e r j e d n a k o s t i** u zapošljavanju:

1. Osigurati jednake mogućnosti zapošljavanja ženama kao i muškarcima. Prilikom predlaganja programa i mjera za pospješivanje zapošljavanja polaziti od stvarnog stanja zaposlenosti oba spola i **predložiti podsticajne mjere/programe za veće zapošljavanje žena** kojima će se postepeno mjenjati dosadašnji nepovoljan odnos zaposlenosti po spolu.
2. Osigurati ženama veće korištenje mogućnosti dokvalifikacije i prekvalifikacije u cilju udovoljavanja zahtjevima tržišta rada;
3. Osigurati da sredstva Programa podsticanja zapošljavanja mladih sa VSS podjednako koriste i žene;
4. Osigurati da i žene, pod jednakim uslovima, koriste kreditna sredstva za podsticaj zapošljavanja;
5. Omogućiti da žene, u većoj mjeri, koriste podsticajna sredstva za samozapošljavanje u poljoprivredi.
6. Omogućiti praćenje ostvarivanja ovih mjera sa Gender aspekta, ustrojavanjem evidencija i izvještavanja po spolu.

INSPEKCIJSKI NADZOR NA SUZBIJANJU RADA "NA CRNO" u KANTONU SARAJEVO

Inspekcijski nadzor nad provođenjem Zakona o radu i na osnovu njega donesenih propisa u preduzećima i ustanovama od kantonalnog značaja vrše kantonalni inspektori rada.

U Kantonu Sarajevo 2004.godine nadzor nad oko 18.000 pravnih i fizičkih lica vršilo je šest inspektora, što nije nedovoljno da se svaki subjekat nadzora kontroliše bar jednom godišnje.

Prilikom vršenja inspekcijskog nadzora inspektor ima mogućnost da zabrani angažovanje radnika za obavljanje poslova iz redovne djelatnosti bez prethodno zaključenog ugovora o radu, te da podnese prijavu za pokretanje prekršajnog postupka, koji se vodi pred Federalnim ministarstvom rada i socijalne politike. Postupak rješavanja po prijavama traje dugo, tako da često dođe i do obustavljanja zbog zastare.

Rad na crno je primjer teškog kršenja prava radnika koji imaju niske plaće i teške uslove rada, a nikakvu zaštitu na radu niti im se uplaćuju doprinosi za penziona, zdravstveno ni osiguranje od nezaposlenosti.

Inspektori konstatuju da je rad "na crno" naročito prisutan na obavljanju poslova sezonskog karaktera kao što su: pružanje ugostiteljskih usluga u ljetnim baščama, na građevinskim radovima, sječi šume, preradi drveta i dr.

Treba reći i da veliki broj lica i dobrovoljno pristaje da radi "na crno" jer nemaju drugog rješenja za egzistenciju.

Među zaposlenim "na crno" zapažen je veliki broj žena koje su često, iz egzistencijalnih razloga, prisiljene da prihvataju angažmane pod bilo kojim uslovima i gdje su žene nezaštićena radna snaga kojoj je lako dati okaz.

Tako napr. prema inspekcijskom izvještaju za prvo tromjesječje 2004. godine od 255 zaposlenih "na crno" 138 su žene a 87 muškarci, dok je intervencijom inspektora njih 157, od kojih su 105 žene, zaključilo ugovore o radu. Međutim, ugovore o radu poslodavci najčešće zaključuju na određeno vrijeme, odnosno sa nepunim radnim vremenom.

Prijedlozi za poboljšanje stanja:

1. Povećati broj inspektora i materijalno-tehnički osposobiti inspekciju rada za pojačan nadzor nad primjenom Zakona o radu;
2. U inspekcije rada angažovati veći broj žena, koje ispunjavaju uslove za inspektora
3. Ažurirati postupke po prijavama inspektora kako bi njihov nadzor postigao svrhu;

Na kraju, može se zaključiti da odredbe Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH uopšte **nemaju primjenu kako u procedurama pripremanja budžeta na svim nivoima tako i finansijskih planova institucija za zapošljavanje.**

Federalna Vlada i kantonalne vlade trebale bi odmah preduzeti aktivnosti u nadležnim ministarstvima da odredbe ovog Zakona nađu mjesto u odgovarajućim propisima, počev od obaveze vođenja statističkih podataka i drugih evidencija po spolu do propisivanja procedura donošenja i same strukture budžeta i finansijskih planova **u koje će biti ugrađena i g e n d e r k o m p o n e n t a tako da se može vidjeti da li v l a d e na svim nivoima obezbjeđuju da se javni rashodi lociraju tako da obezbjeđuju g e n d e r j e d n a k o s t.**

Primjer br. 5

Gender analiza budžeta na opštinskom nivou u RS

Ravnopravnost polova je danas svjetski i evropski standard. Također je, kao jedan segment u okviru ljudskih prava problem ili pitanje, ili kriterij zauzeo važno i prioritetno mjesto kada se mjeri i ocjenjuje demokratija svakog društva (odmah iza nacionalnog/vjerskog, političkog).

Stvar je opredjeljenja Načelnika/ce da li će se odmah uključiti u tokove uvođenje rodne/polne ravnopravnosti u politiku i programe i planove opštine/grada i tako sebi pribaviti značajnu pozitivnu referensu (pogotovu kod međunarodnih faktora), a opštini/gradu napredak i prosperitet.

Sta sve treba imati na umu kad a treba da analiziramo propise na osnovu kojih funkcionise državna uprava, lokalna uprava a koji su uskoj veyi sa procesom donošenja budžeta?

U RS-u je budžetski sistem i procedure za donošenje budžeta regulisan Zakonom o budžetskom sistemu RS («Sl. glasnik RS» br:), a isti regulise procese donosenja budžeta na nivou Republike/entiteta, kao i na nivou lokalne uprave.

Osim ovog zakona propisi koji se donose na nivou Opštine/Grada, prije svega Statut Opštine/Grada, takodjer u velikoj mjeri odredjuju korake budžetskog procesa prije upucivanja prijedloga budžeta Ministarstvu finansija RS na saglasnost.

Ako želimo saznati koliko su ovi zakonski akti uskladjeni sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH i koliko su ili nisu gender senzitivni, trebamo imati na umu i voditi racuna o nekoliko činjenica:

- generalno, u zakonima RS nema gender senzitivnog jezika, sto znači da se osobe i njihove funkcije i uloge imenuju u muskom rodu, bez obzira sto nas jezik poznaje tri roda,
- nema definicija direktne i indirektne diskriminacije, ili pak pozivanja na odredbe Zakona o ravnopravnosti polova u BiH koje ih definišu, kao ni pozivanja na kaznene odredbe, tj sankcije za činjenje ove diskriminacije, koje takodjer propisuje Zakon o ravnopravnosti polova,
- nema odredbi o obavezi poštivanja člana 15. Zakona o ravnopravnosti polova u BiH kojima je propisana obaveza svih subjekata, državnih, javnih, privatnih da prilikom formiranja/obrazovanja određenih tijela, odbora postuju i primjenjuju ravnopravnu zastupljenost muškog i ženskog pola, (provjeriti ovdje za kaznene odredbe po ovom članu!!!)
- nema odredbi o obavezi prikupljanja, evidentiranja, vodjenja i publikovanja statističkih podataka razvrstanih po polu (član 18 Zakona), te kaznenih odredbi koje su zakonom o ravnopravnosti propisane za njihovo nepoštivanje, (posebno je važno staviti akcenat na statističke podatke koji se traže po CEDAW konvenciji)
- nema odredbi o obavezi donošenja planova i programa za unapređenje položaja žena i ravnopravnost među polovima, (odredba člana ??? zakona),
- nema mogućnosti ili pak definisane nadležnosti Komisije za ravnopravnost polova koja kao savjetodavno tijelo može umnogome uticati na obaveze lokalne zajednice po CEDAW Konvenciji, pekinškoj platformi za akciju, te obaveze koje proizilaze za sve organe po zakonu o ravnopravnosti polova.

Sta bi u suštini, osim mandata koji se sugerše od strane Gender centra kada se takve Komisije osnivaju trebalo da radi takva Komisija?

- a) da prati položaj žena u oštini/gradu po preporukama CEDAW Konvencije, ovo posebno podrazumijeva analizu akata opštine, usklađivanje istih sa Zakonom o ravnopravnosti polova, analizu opštinske strukture zaposlenih, po polu, obrazovnoj strukturi, starosti, također analizu plata, drugih primanja, beneficija, stručnog usavršavanja, sve po polu,
- b) da identifikuje, utvrdi diskriminaciju po osnovu pola,
- c) da priprema programe mjera i planove za poboljšanje položaja žena u oblastima u kojima se utvrdi da postoji diskriminacija, (po smjernicama iz Pekinške platforme za akciju, a na osnovu Zakona o ravnopravnosti polova)
- d) da sarađuje sa NVO sektorom,
- e) da radi na gender senzibilizaciji političara/ki, radnika/ca lokalne uprave, članova/ca tijela MZ i drugih lica u okviru bitnih pravnih subjekata u opštini,
- f) da savjetodavno utiče na rješavanje problema kao što je porodično nasilje, težak položaj žena u ruralnim područjima, nedostatak pravne pomoći ili rješavanje pomaganje pravne pismenosti žena, ohrabivanje žena preduzetnica, itd.,
- g) da savjetodavno djeluje u budžetskom procesu i pruža stručnu pomoć kod gender budgetiranja.

Ko treba da budu članovi/ce Komisije?

Prije svega je vrlo važno da u Komisiji budu ravnopravno zastupljena oba pola (barem podjednak broj Ž i M). Komisiju formira/obrazuje Načelnik/ca i ona će imati onoliku snagu i uticaj koji joj on/ona sam/a aktom/rješenjem o osnivanju, poslovnikom o radu ili nekim drugim aktom kojim se reguliše njezin mandat, ali i provođenjem tog rjesenja i akta o mandatu da! Gender centar RS kada inicira formiranje ovakvih komisija u okviru kabineta Načelnika/ce preporučuje da komisiju čini neparan broj članov (3, 5 ili 7), da u njoj bude obavezno jedan/na predstavnik/ca Centar za socijalni rad, NVO sektora i da ostali članovi/ce budu šefovi/ce opštinskih/gradskih odjeljenja ili barem njihovi zamjenici/ce (dakle osobe koje imaju uticaj i u koje načelnik/ca ima puno povjerenje).

Ukoliko u Opštinskoj/gradskoj skuptini postoji Komisija ili odbor koji sa stanovišta skupštine opštine/grada prati pitanja ravnopravnosti polova ili poboljšanja položaja žena, preporučuje se da jeda/na član/cica bude prisutan na sastancima Komisije kao gostujući član/ica. Također se po potrebi na sjednice Komisije mogu pozivati i sva druga lica, predstavnici/ce važnih institucija, preduzeća, itd koji mogu doprinijeti kvaliteti rješavanja problema o kojima se raspravlja na dnevnom redu odnosno sjednice.

Ovdje treba kao prilog ovom tekstu u attachment-u dati primjer rjesenja o formiranju komisije, primjer poslovnika o radu, te iz Ane/Tina prezentacije za UNDP objašnjenje mandata Komisija u okviru kabineta načelnika i komisija ili odbora u opštinskoj/gradskoj skupštini.

Također razmisliti o cijeloj prezentaciji institucionalnih mehanizama kako smo ih pripremili za sastanak sa NVO sektorom u UNDP-u!!!!???

Proces gender budgetiranja

Opšte napomene.

Gender senzitivnan budžet ne znači 50% Ž i 50% M. Vidjeti iz samrine prezentacije još nešto!!!

Podrazumijeva dvije glavne aktivnosti:

1. analiza,
2. izjava o gender senzitivnom budžetu,
3. pristupanje izradi gender senzitivnog budžeta

Međufaza koja nastupa poslije prve, a prije otpočinjanja druge aktivnosti je «Izjava o gender senzitivnom budžetu». Ova izjava ima pravni osnov u ustavu BiH, RS i Zakonu o ravnopravnosti polova BiH. Predstavlja formalni deklaratorni akt načelnika/ce i potvrđuje da se će u procesu budžetskog planiranja voditi računa o principu ravnopravnosti polova i ravnopravnom zadovoljenju potreba oba pola.

1. Analiza:

- a) podrazumijeva socio-ekonomsku analizu koja treba da pokaže stanje svih resursa u opštini/gradu, te koliko su MiŽ zastupljeni u pojedinim oblastima i na koji način, kakvi su problemi jednih i drugih, kako se nađeno stanje reflektuje na opštinu/grad kao zajednicu, itd. (indikator odnosa MiŽ poCEDAW Konvenciji)
- b) analizu akata opštine/grada,
- c) analizu budžetskih korisnika,
- d) analizu partnera u budžetskom procesu,
- e) SWOT analizu (snage, slabosti, prepreke i mogućnosti)

Podrazumijeva također savršeno poznavanje procedura za pripremu i donošenje budžeta i potrebu da su lokalne procedure u pogledu vremenskih rokova, koraka u postupcima i svega ostalog usklađene sa zakonom o budžetskom sistemu RS.!

Davanje izjave o gender senzitivnom budžetu

2. Pristupanje izradi gender senzitivnog budžeta:

a) Kada se dobiju rezultati analiza pod tačkom 1. načelnik/ca uz konsultaciju sa komisijom za gender pitanja izabere jednu oblast u kojoj je prema svim analizama uočena diskriminacija po osnovu pola (što znači da su pokazatelji takvi da ukazuju na diskriminaciju).

b) pri ovom izboru posebno voditi računa o makroekonomskoj politici, PRSP strategiji, milenijumskim razvojnim ciljevima. (ovo znači da se treba odlučiti za oblast koja se prati i unapređuje po navedenim strategijama/makroekonomskoj politici, isl.),

c) u izabranoj oblasti identifikovati problem kroz koji se izražava diskriminacija po osnovu pola, neravnopravn položaj jednog pola u odnosu na drugi pol, isl. Sugerše se izbor dva problema (može iz jedne iste oblasti ili iz različitih oblast: u jednom problemu je uočena diskriminacija ili teži položaj žena, u drugom, diskriminacija, ili teži položaj muškaraca),

d) kad se identifikuju problemi i njihove manifestacije, pristupa se identifikaciji uzroka,

e) identifikuju se akcije koje mogu proizvesti pozitivne promjene,

f) identifikuju se sredstva, svi resursi, ljudski, materijalni, postojeći,

g) identifikuju se partneri u procesu, i šta sa svoje strane za konkretan problem, tj. Njegovo rješavanje mogu obezbijediti? (ovo podrazumijeva obezbjeđenje participativnog pristupa rješavanju problema uz uključivanje i sinergiju: javnog –moć, uticaj, privatnog- novac i NVO sektora- seminari međunarodne organizacije, medijska podrška, inputi sa terena)

h) identifikuju se prepreke,

j) identifikuju se indikatori praćenja napretka i promjena

Logično pitanje koje se postavlja je kako na pravi način definisati i izbalansirati potrebe MiŽ tako da zadovoljenje tih potreba bude ravnopravno kad se polazi od pretpostavke da ne postoji popis stanovništva, dakle nema osnovnih demografskih podataka o rođenim, umrlim, polnoj pripadnosti, obrazovanju, strukturi, urbano-ruralno, izbjeglice, povratnici...

Također se polazi od pretpostavke da nema ni socio-ekonomske i SWOT analize.

U ovakvoj situaciji, mora se uraditi socio-ekonomska i SwOT analiza da bise dalje pristupilo gender budžetiranju.

Koji su to koraci koje u ovom procesu treba da preduzme načelnik/ca a da predstavljaju također preduslov za genderbudžetiranje?

1. Osnivanje Komisije za ravnopravnost polova,

2. Obuka o gender konceptu Komisije,

3. Obuka o planiranju, o gender analizi i osnovama za gender budžetiranje,

4. Upoznavanje sa Zakonom o ravnopravnosti polova BiH, osnovnim institucionalnim mehanizmima za gender, CEDAW, Pekinška platforma itd,

5. Socio-ekonomska analiza provedena,
6. Izrađen plan rada Komisije – generalni za trajanje cijelog mandata,
7. Izrađen plan i program rada za unapređenje položaja žena na nivou opštine,
8. Analizirani po genderu, opštinski akti, organizaciona struktura,
9. Ukoliko postoji Komisija/odbor skupštine opštine/grada za gender pitanja, uspostavljena uska saradnja sa tom komisijom.

Analiza pripreme budžeta

Provodi se zbog potrebe da se na osnovu analize stanja svih resursa u lokalnoj zajednici definišu potrebe te zajednice (analiza je podloga).

1. Socio-ekonomska analiza

Podrazumijeva socio-ekonomsku analizu stanja opštine/grada. Provode je : sociolozi, ekonomisti, pravnici, privredni stručnjaci, politikolozi, itd.

Socio-ekonomska analiza mora da sadrži:

- stanje ekonomskih resursa u opštini/gradu,
- stanje infrastrukture (škole, bolnice, komunalne ustanove, vrtici, centri za soc rad),
- mogućnosti tržišta,
- struktura građana: manjine, izbjeglice, povratnici, stara lica, napuštena djeca, porodice poginulih, obrazovana struktura, urbano-ruralno,
- mediji na lokalnom nivou,
- politika i strategija šireg okruženja (regije, republike, BIH, PRSP strategija, makroekonomska politika, milenijumski razvojni ciljevi).

2. SWOT analiza

Uključuje rad 10 do 15 osoba, predstavnika:

Poslovnog/privatnog i javnog sektora,
Ključne NVO-e,
Ključne stručnjake, eksperte koji žive u opštini/gradu,
3-4 osobe iz kabineta načelnika/ce,
3-4 osobe iz Skupštine opštine/grada

Ovdje se težište stavlja na uspostavljanje partnerstva između :

- javnog,
- privatnog,
- NVO sektora.

SWOT analiza je analiza : snaga, slabosti prepreka i mogućnosti jedne zajednice, društva grupe, institucije i sl.

Priprema i donošenje budžeta (vidi annex 3)

Ministarstvo priprema preliminarni Memorandum i podnosi ga Vladi na usvajanje

Izrada nacrtu budžeta

Po donošenju Memoranduma Ministarstvo budž. korisnicima dostavlja uputstvo o načinu i elementima izrade nacrtu budžeta (budž. korisnici koji u svojoj nadležnosti imaju niže budž. jedinice prosljeđuju Uputstvo). Na osnovu uputstva budž. korisnici izrađuju budž. zahtjev (zahtjev se sastoji iz finansijskog zahtjeva i pismenog obrazloženja). Ministarstvo razmatra zahtjev budžetskih korisnika. Prije izrade nacrtu

budžeta, Ministarstvo izvještava budž. korisnike o predloženim iznosima primanja i izdataka, na šta budž. korisnici mogu dostaviti primjedbe Ministarstvu, o čemu odlučuje Vlada. Ministarstvo izrađuje nacrt budžeta za narednu fiskalnu godinu.

Opštinski organ uprave nadležan za finansije u skladu sa Memorandumom dostavlja budž. korisnicima uputstvo za pripremu budžeta opštine i gradova za narednu fiskalnu godinu (ostalo isto kao i za Republiku).

Prijedlog budžeta

Nacrt budžeta Ministarstvo podnosi Vladi, Vlada može da traži od Ministarstva dodatna objašnjenja nacrta budžeta, Vlada usvaja nacrt budžeta i prosljeđuje ga skupštini na javnu raspravu, Vlada u skladu sa zaključcima koje donese Skupština po održanoj javnoj raspravi utvrđuje prijedlog budžeta i dostavlja ga skupštini zajedno sa Memorandumom.

Skupština na prijedlog vlade donosi budžet i odluku o usvajanju budžeta.

Izvršenje budžeta

Plan za izvršenje budžeta predstavlja pregled planiranih budžetskih sredstava i izdataka u određenom vremenskom periodu.

Budžetski korisnici mogu stvarati obaveze i koristiti sredstva samo za namjene predviđene budžetom, i to do iznosa koji je planiran, a u skladu sa raspoloživim sredstvima.

Izvještaj o izvršenju budžeta

Ministarstvo tromjesječno izvještava Vladu o izvršenju budžeta za tekuću fiskalnu godinu. Ministarstvo je obavezno podnijeti izvještaj Vladi o izvršenju budžeta za prvo polugodište do 31.avgusta tekuće godine. Minist. je dužno podnijeti izvještaj za predhodnu godinu do 30.aprila tekuće godine. Vlada izvještava skupštinu o izvršenju budžeta godišnje i polugodišnje. Za izvršenje budžeta Republike Vlada je odgovorna Skupštini.

Budžet opštine i gradova je procjena godišnjih prihoda, pomoći i finansiranja i procjena godišnjih rashoda i izdataka opština i gradova.

Budžetska rezerva predstavlja dio planiranih sredstava budžeta koji se ne raspoređuje unaprijed već na osnovu posebnih odluka Vlade Republike, odnosno izvršnog organa opština i gradova.

Memorandum o budžetu je akt koji sadrži pregled ekonomske i fiskalne politike Vlade i njen uticaj na budžet, te procjenu prihoda i rashoda po glavnim vrstama za sljedeću godinu.

izvršilac budžeta je Ministarstvo finansija, odnosno opštinski i gradski organ uprave nadležan za finansije.

Budžetski korisnici su organi i organizacije Republike, odnosno opština i gradova i ostali korisnici koji se finansiraju iz budžeta, a u skladu sa zakonom.

Budžetska sredstva predstavljaju ukupni priliv budžeta.

4. Globalne preporuke na osnovu bh iskustva

Cilj je da se izanalizira postojeći i inicira izmjena i dopuna Zakona o budžetima/proračunima ili da se izradi novi zakon koji će precizno propisati procedure pripreme budžeta na svim nivoima vlasti, uvodeći obavezu gender planiranja i analize.

Ta analiza će pokazati da li će se moći nadograditi postojeći obrasci kako bi se osiguralo gender senzitivno budžetiranje, ili će se osmisлити jedan novi-dodatni obrazac.

Isto tako, neophodno je da se zakonskim propisima koji regulišu izvještavanje o izvršenju budžeta i reviziju budžeta, utvrde obaveze revidiranja godišnjih izvještaja od nadležnog ureda za reviziju, te da se izvještaj ureda za reviziju sa izvještajem o izvršenju budžeta objavi u dnevnim listovima. Također je veoma bitno da se jasno definiira ulogu i odgovornosti institucionalnih mehanizama iz anexa 1, **po pitanju gender senzitivnog bužetiranja kroz budžetski proces.**

5. Pregled koraka za gender analizu budžeta

Nakon iskustva Radne grupe stečenog analizom stanja u pilot oblastima, za sada se može govoriti o sedam koraka – metodologije izrade gender senzitivnih budžeta:

- gender senzitivna politika- zakonska regulativa u oblasti, programi, mjere
- analiza stanja u oblasti sa gender aspekta
- program i budžet gender senzitivni
- izvršavanje i izvještavanje o izvršenju budžeta gender senzitivni
- praćenje efekata u oblasti sa gender aspekta
- analiza korisnika sa gender aspekta
- transparentnost u svim fazama izrade, donošenja i trošenja budžetskih sredstava

Da bi se postigli minimalni preduvjeti za nastavak rada sa ciljem gender senzitivnog budžetiranja, sem aktivnosti vezanih za uvođenje gender komponente u budžetski proces, Radna grupa je prepoznala i slijedeće obaveze koje treba unijeti u Plan rada za 2005.g. :

- obuka svih tijela intitucionalnog mehanizma za gender pitanja u BiH o gender senzitivnom budžetiranju
- uključivanje resornih ministrastava finansija u rad Radne grupe
- davanje Izjave o gender senzitivnom budžetiranju od strane Premijera Vlade Federacije BiH
- izrada zajedničkog Plana rada Gender centra, Radne grupe i Komisija za ravnopravnost spolova pri Parlamentu Federacije BiH i njime predvidjeti obim aktivnosti, izabrati « pilot» oblasti u kojima se kreće sa analizom budžeta i gender senzitivnim budžetiranjem, kao i spuštanje na niže nivoe vlasti
- na osnovu « naučenih lekcija» izraditi Preporuke i Vodič za gender senzitivno budžetiranje